

Algemeen ambtsbericht noordelijke Kaukasus

Redacteur(en):
DPV-AM

Directie Personenverkeer, Migratie- en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken
's-Gravenhage

mei 2003

	Inhoudsopgave	<i>pagina</i>
1	Inleiding	4
2	Politieke- en veiligheidssituatie in Tsjetsjenië	6
2.1	Land en volk	6
2.2	Geschiedenis	6
2.3	Staatsinrichting	10
2.4	Politieke ontwikkelingen	11
2.5	Veiligheidssituatie	14
2.6	Humanitaire situatie	20
3	Mensenrechtensituatie in Tsjetsjenië	23
3.1	Juridische context	23
3.2	Toezicht	24
3.3	Naleving en schendingen	29
4	Ontheemden uit Tsjetsjenië, in de Russische Federatie	35
4.1	Inleiding	35
4.2	Juridische status van ontheemden in de Russische Federatie	35
4.3	Situatie in de aangrenzende deelrepublieken	40
4.3.1	Algemeen	40
4.3.2	Situatie in Ingoesjetië	41
4.3.3	Situatie in Dagestan en Noord-Ossetië	44
4.4	Verblijf elders in de Russische Federatie	45
5	Specifieke groepen	55
5.1	Inleiding	55
5.2	Militaire dienstplicht in de Russische Federatie	55
5.2.1	Oproepsystematiek	55
5.2.2	Militaire documenten	56
5.2.3	Uitstel en vrijstelling	56
5.2.4	Alternatieve dienstplicht	57
5.2.5	Dienstplichtontduiking	57
5.2.6	Dienstweigeraars en deserteurs	58
5.2.7	Specifieke situatie in Tsjetsjenië	59
5.3	Etnische minderheden uit Tsjetsjenië	60
5.4	Minderjarigen	61

6	Vluchtelingen buiten de Russische Federatie en beleid andere landen	62
6.1	Vluchtelingen buiten de Russische Federatie	62
6.1.1	Georgië	62
6.1.2	Jordanië	63
6.1.3	Kazachstan	64
6.2	Beleid van andere landen	65
6.3	Visie UNHCR	66
7	Samenvatting	67
	Literatuurlijst	70
	Bijlagen	
	1. Lijst van gebruikte afkortingen	75
	2. Topografische overzichtskaart van Tsjetsjenië	76
	3. Topografische kaart van de Russische Federatie	77
	Specifieke Persberichten	78

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt informatie gegeven over de situatie in de noordelijke Kaukasus, die is ontstaan door het conflict tussen de Russische federale autoriteiten en strijders vechtend aan Tsjetsjeense zijde¹, voor zover van belang voor de beoordeling van asiolverzoeken en voor de beoordeling van de vraag of terugkeer van uitgeprocedeerde afgewezen asielzoekers verantwoord is. Voorts wordt aandacht besteed aan de positie van etnisch Tsjetsjenen in andere delen van de Russische Federatie. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere algemene ambtsberichten over de situatie in de noordelijke Kaukasus (laatstelijk 5 april 2002). Dit algemene ambtsbericht beslaat de periode van april 2002 tot en met april 2003.

Alhoewel de bevolking van Tsjetsjenië voor 1994 uit verschillende etniciteiten bestond, bestaan burgerbevolking, ontheemden en vluchtelingen uit Tsjetsjenië thans vrijwel uitsluitend uit personen van etnisch Tsjetsjeense origine en nog slechts voor een uitermate klein deel uit personen van een andere etniciteit. Het onderhavige ambtsbericht richt zich derhalve grotendeels op de situatie van etnisch Tsjetsjeense burgers, ontheemden en vluchtelingen. Het is echter niet altijd mogelijk om bij een beschrijving van de situatie in de noordelijke Kaukasus een onderscheid te maken tussen de situatie voor etnisch Tsjetsjenen en de situatie voor de etnische minderheden uit Tsjetsjenië. Daar waar dit onderscheid te maken valt en relevant is, zal dit expliciet genoemd worden. In dit algemeen ambtsbericht wordt voor iedere persoon die Tsjetsjenië verlaten heeft met het oogmerk het geweld achter zich te laten de term 'ontheemde' gebruikt, ongeacht de juridische status die deze persoon in de Russische Federatie heeft.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie uit openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, de Raad van Europa en verschillende non-gouvernementele organisaties, evenals van vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van onder andere de Nederlandse ambassade te Moskou, andere Europese landen, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Raad van Europa aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen.

---

¹ Aan Tsjetsjeense zijde vechten ook personen van een andere etniciteit en staatsburgerschap mee. Desondanks zal in dit ambtsbericht over 'Tsjetsjeense' strijders worden gesproken om de groep aan te duiden die in een militair conflict met de Russische autoriteiten is verwickeld. Deze groep vormt overigens geen hechte eenheid, aangezien er sprake is van verschillende groepen strijders met eigen commandostructuren.

Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen eveneens gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en humanitair gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van de deelrepubliek Tsjetsjenië. Ook is een korte passage over geografie en bevolking van Tsjetsjenië opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Tsjetsjenië geschetst. Na een beschrijving van de federale wetgeving en internationale verdragen waarbij de Russische Federatie partij is, komen mogelijkheden van toezicht aan de orde. In paragraaf drie volgt de daadwerkelijke beschrijving van de mensenrechtensituatie.

In hoofdstuk vier komt de situatie van ontheemden in de naburige deelrepublieken Ingoesjetië en Dagestan aan de orde en wordt de positie van Tsjetsjenen elders in de Russische Federatie in kaart gebracht.

In hoofdstuk vijf wordt de positie van specifieke groepen belicht. In hoofdstuk zes wordt aandacht besteed aan de positie van vluchtelingen in de regio, buiten de Russische Federatie, alsmede het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit Tsjetsjenië en activiteiten van internationale organisaties, waaronder de positie van UNHCR.

Een samenvatting volgt in hoofdstuk zeven.

2 Politieke- en veiligheidssituatie in Tsjetsjenië

2.1 Land en volk

Tsjetsjenië ligt in de olierijke, noordelijke Kaukasus en is wat grootte betreft – ongeveer 17.000 vierkante kilometer – te vergelijken met Nederland bezuiden de rivieren. De Tsjetsjenen vormen samen met de Ingoesjeten een volk dat reeds eeuwenlang de noordelijke hellingen van het Kaukasus gebergte bewoont. De Tsjetsjeense samenleving is sterk traditioneel van aard: gewoonten en normen en waarden als respect voor ouderen, gastvrijheid, loyaliteit jegens vrienden, gebruik van het gewoonterecht (adat), bloedwraak en een sterke macho-cultuur worden nog steeds in ere gehouden. Hoewel als gevolg van de twee Tsjetsjeense conflicten in de afgelopen tien jaar het belang van de tribale structuren is verminderd, voelen Tsjetsjenen zich nog steeds duidelijk verbonden met hun clan.

Eind achttiende, begin negentiende eeuw bekeerden de meeste Tsjetsjenen zich tot de islam, zonder hun oude ‘heidense’ gebruiken op te geven.² De Tsjetsjenen zijn over het algemeen gematigde, soennitische moslims. Voorts kent het soefisme, in de zin van de oude, volkse islam, een aanzienlijke aanhang. De meeste Tsjetsjenen hebben Tsjetsjeens als moedertaal, maar velen spreken daarnaast Russisch.³

In oktober 2002 is in de Russische Federatie een officiële volkstelling gehouden. Uit de telling kwam naar voren dat er 1.100.300 mensen in Tsjetsjenië woonachtig zijn.⁴ De VN melden een lager bevolkingsgetal: 800.000 personen wonen in Tsjetsjenië, waarvan 140.000 ontheemd zijn.⁵ Daarnaast zijn er ongeveer 210.000 ontheemden en vluchtelingen, waarvan 110.000 in Ingoesjetië.

2.2 Geschiedenis

In de achttiende en negentiende eeuw hebben beurtelings het Russische, Ottomaanse en Perzische Rijk hun invloed laten gelden in de strategisch gelegen Kaukasus. In verscheidene veldslagen hebben de Tsjetsjenen hier weerstand tegen

---

² Zo bleef men het gewoonterecht (adat) gebruiken, in plaats van het islamitische sharia-recht toe te passen.

³ Moscow Helsinki Group, *Nationalism, Xenophobia and Intolerance in Contemporary Russia* (2002), pp. 397-399.

⁴ Interfax, *Chechnya's Population 1.1 million People* (24 april 2003).

⁵ Verenigde Naties, *Consolidated Inter-Agency Appeal 2003: Chechnya and neighbouring Republics*, (Genève, november 2002) pag. 6.

geboden. Uiteindelijk heeft het Russische Rijk in 1864 de gehele Kaukasus veroverd.

In 1922 werd zowel de Tsjetsjeense autonome Oblast (regio), als de Ingoesj autonome Oblast gevormd. Deze Oblasts zijn in 1934 samengevoegd en in 1936 opgewaardeerd tot de Tsjetsjeens-Ingoesj autonome socialistische sovjet-republiek. In 1944 werd deze republiek ontbonden als vergelding voor verscheidene gewapende opstanden tegen de Russische autoriteiten en vermeende collaboratie met nazi-Duitsland. Zowel het Tsjetsjeense als het Ingoesj volk werd naar Centraal-Azië en Siberië verbannen.⁶ Tsjetsjenië werd een aantrekkelijk vestigingsgebied voor o.a. Russische en Armeense migranten.⁷ In 1957, na de dood van Stalin⁸, werd het de verbannen volkeren toegestaan terug te keren. Een kwart van de verbannen Tsjetsjenen was toen echter al omgekomen. Op 9 januari 1957 werd de Tsjetsjeens-Ingoesje sovjetrepubliek opnieuw opgericht. De migranten hadden ondertussen sleutelposities verworven in onder andere de olie-industrie.⁹

In 1991 werden binnen de Tsjetsjeens-Ingoesje sovjetrepubliek afspraken gemaakt over de scheiding van het grondgebied in een Tsjetsjeens en een Ingoesj gedeelte, waarbij het grootste deel Tsjetsjeens gebied werd. Deze Tsjetsjeense republiek verklaarde zich eind 1991 onafhankelijk van de Russische Federatie.¹⁰ De onafhankelijkheidsbeweging werd geleid door het Tsjetsjeens Nationaal Congres. Een prominent lid van deze beweging, Dzhokhar Doedajev, werd op 27 oktober 1991 gekozen tot president van Tsjetsjenië.

De Tsjetsjeense onafhankelijkheid werd internationaal niet erkend. De autocratische Doedajev bleek niet in staat Tsjetsjenië effectief te besturen en het land werd een centrum van criminele activiteiten. November 1994 was de maat vol voor de federale regering en werden Russische federale troepen naar Tsjetsjenië gestuurd.¹¹

Ondanks jaren van hevige strijd slaagde de federale regering er niet in Tsjetsjenië weer onder controle te krijgen. Uiteindelijk werden in augustus 1996 de

---

⁶ Evenals 9 andere etnische minderheden (onder andere Meskheten en Krimtataren).

⁷ Amnesty International, brief over Tsjetsjenië d.d. 8 april 2002.

⁸ Stalin stierf in 1953. In 1957 maakte Chroetsjov terugkeer van de verbannen etnische minderheden mogelijk.

⁹ The Territories of the Russian Federation 2001 (Europa Publications, second edition) pag. 54-55.

¹⁰ Onafhankelijk Tsjetsjenië noemt zichzelf officieel: Tsjetsjeense Republiek Itsjkerië. Zie: Eastern Europe, Russia and Central Asia 2003 (Europa Publications, third edition) pag. 361-362.

¹¹ Amnesty International, brief over Tsjetsjenië d.d. 8 april 2002.

vijandelijkheden beëindigd door het sluiten van het Akkoord van Chasavjoert. In dit akkoord werd onder meer de terugtrekking van de Russische troepen geregeld. Verder werd bepaald dat vijf jaar lang niet over de staatsrechtelijke positie van Tsjetsjenië zou worden gesproken.¹² Het vredesakkoord tussen de Russische Federatie en Tsjetsjenië volgde op 12 mei 1997.

Dit vredesakkoord en de verkiezing¹³ van de relatief gematigde Aslan Maschadov tot president van Tsjetsjenië leidden echter niet tot een verbetering van de politieke en sociaal-economische situatie. Maschadov had onvoldoende macht en middelen om zijn autoriteit te vestigen en te handhaven en Tsjetsjenië viel terug in een patroon van anarchie, bestuurlijke onbekwaamheid, wisselende machtscoalities, criminele activiteiten, wapen- en drugshandel en ontvoeringen.¹⁴ Reguliere inkomstenbronnen bestonden nauwelijks meer in Tsjetsjenië, waar ongeveer negentig procent van de inwoners geen vast werkverband had. De slechte economische situatie werd mede veroorzaakt doordat de Russische federale regering toezeggingen over steun bij de wederopbouw en uitbetaling van sociale uitkeringen slechts gedeeltelijk nakwam en de financiële steun daarenboven doorgaans niet bij de bestemde doelgroepen terecht kwam.

Vanaf 1996 werd de al bestaande anarchie vergroot doordat Arabische fundamentalisten¹⁵ dankzij zeer aanzienlijke financiële middelen binnen het verzet een radicaal-islamitische vleugel wisten te creëren.¹⁶ Maschadov probeerde zijn macht te handhaven door compromissen te sluiten met de islamitische fundamentalisten, onder andere door sharia-wetgeving in te voeren. Hierdoor hadden de bevolking en andere krijgsheren steeds minder vertrouwen in hem. In de zomer van 1999 vielen fundamentalistische milities de buurrepubliek Dagestan binnen. Het Russische leger sloeg deze aanval vrij snel af. Bijna tegelijkertijd werden Moskou en Volgodonsk getroffen door een reeks bomaanslagen waarbij 241 burgerslachtoffers vielen. Hoewel sluitende bewijzen niet openbaar werden gemaakt, wezen de Russische autoriteiten Tsjetsjeense rebellen als dader aan.¹⁷ Eind april werd door de Russische Procureur-Generaal een lijst met de tien daders openbaar gemaakt, waarvan allen, met uitzondering van de leider, inmiddels gevangen of gedood waren.¹⁸

---

¹² [Searching for Peace in Europe and Eurasia, an overview of conflict prevention and peacebuilding activities](#), Van Tongeren, Van de Veen and Verhoeven, (Londen, 2002) pag. 355.

¹³ Begin 1997

¹⁴ Amnesty International, brief over Tsjetsjenië d.d. 8 april 2002.

¹⁵ Aanhangers van het wahabisme, een zeer behoudende en intolerante stroming binnen de islam, afkomstig uit Saoedi-Arabië.

¹⁶ Bekende krijgsheren als Shamil Basayev en de inmiddels omgekomen Khattab behoren tot deze vleugel.

¹⁷ Onder andere Amnesty International, brief over Tsjetsjenië d.d. 8 april 2002.

¹⁸ Interfax, [Investigation into 1999 Russian Apartment Bombings completed](#) (29 april 2003).

Met grote steun van parlement en bevolking gaven president Jeltsin en premier Poetin medio september 1999 het Russische leger de opdracht wederom de strijd aan te binden met de Tsjetsjeense rebellen. Maschadov wordt sindsdien door Moskou beschouwd als een terrorist en niet langer erkend als president van Tsjetsjenië. In 2000 werd Poetin tot president van de Russische Federatie gekozen, mede dankzij zijn verkiezingsbelofte definitief een einde te zullen maken aan de problemen in Tsjetsjenië.

Op de hoofdstad Grozny en andere plaatsen werden zware bombardementen uitgevoerd. In een grondoffensief werd dorp na dorp omsingeld en gedwongen eventueel aanwezige rebellen uit te leveren en loyaliteit aan het Russische gezag te garanderen. Voorjaar 2000 werd het in puin liggende Grozny veroverd. In oktober 2000 verklaarde Poetin de oorlog voorbij en gewonnen door de federale troepen. De Federale Veiligheidsdienst¹⁹ (FSB) kreeg opdracht om in samenwerking met het ministerie van Binnenlandse Zaken (MVD), de federale grensdienst (FPS) en reguliere militaire eenheden Tsjetsjenië te ontdoen van de laatste terroristen. Het is de federale troepen echter tot op heden niet gelukt het bergachtige zuiden van Tsjetsjenië onder controle te krijgen. Bovendien hebben de Russische militairen grote moeite een passend antwoord te vinden op de guerilla-tactieken van de doorgaans in civiele kleding opererende rebellen.²⁰

Het tweede Tsjetsjeense conflict heeft veel slachtoffers gemaakt: tienduizenden burgers zijn omgekomen of verdwenen en circa 300.000 mensen ontvluchtten Tsjetsjenië. Ook kwamen naar schatting 10.000 Russische troepen en 3.000 Tsjetsjeense strijders om het leven.²¹

Op 22 januari 2001 tekende Poetin een decreet inzake maatregelen voor terrorismebestrijding in de noordelijke Kaukasus. Het decreet voorziet onder meer in het opzetten van een nieuw hoofdkwartier voor de leiding van de 'antiterroristische operatie' in Tsjetsjenië. De leiding over de 'antiterroristische operatie' is van het ministerie van Defensie naar de FSB overgegaan. Tevens voorziet het decreet in een gedeeltelijke terugtrekking van de federale troepen uit Tsjetsjenië. Deze troepenterugtrekking is echter uitgesteld na het gijzelingsdrama in Moskou.

Al voor de terroristische aanslagen in New York en Washington op 11 september 2001, beschouwde de federale regering het conflict in Tsjetsjenië in de allereerste plaats als onderdeel van de internationale strijd tegen terrorisme. Deze benadering

---

¹⁹ Dit is de federale veiligheidsdienst; de voormalige KGB.

²⁰ Onder andere Amnesty International, brief over Tsjetsjenië d.d. 8 april 2002.

²¹ De cijfers gebruikt door de geraadpleegde bronnen variëren sterk. Genoemde cijfers dienen derhalve als globale schattingen beschouwd te worden.

is door 11 september verder versterkt en regelmatig spreekt Moskou over banden tussen Tsjetsjeense rebellen en Al Qaida.

2.3 Staatsinrichting

De Russische Federatie bestaat uit 89 federale territoriale eenheden: 21 autonome republieken, zes Kraï (provincies), 49 Oblasts, twee steden met federale status, een autonome Oblast en tien autonome Okroegs (districten). De volgorde van deze opsomming komt overeen met de hiërarchische indeling in de Grondwet. Tsjetsjenië en Ingoesjetië vormen elk een autonome republiek. Alle 21 autonome republieken worden bestuurd door een president en / of een gouverneur en een regionale regering. In Tsjetsjenië is als gevolg van de conflicten sprake van een aangepaste structuur.

Sinds juni 2000 wordt Tsjetsjenië direct door Moskou bestuurd. Op lokaal niveau creëerde Poetin de functie van hoofd van het civiele bestuur van de Republiek Tsjetsjenië. Deze functionaris wordt rechtstreeks benoemd en ontslagen door de federale president. De gevolmachtigd presidentieel vertegenwoordiger in de Republiek Tsjetsjenië²² ziet toe op het handelen van het hoofd van het civiele bestuur. Het hoofd van het civiele bestuur is verantwoordelijk, in overleg met de presidentiële vertegenwoordiger, voor de aanstellingen van lokale bestuurders. Onduidelijkheden omtrent de hiërarchie binnen de bestuursstructuur van Tsjetsjenië werden weggenomen door het decreet dat president Poetin op 18 mei 2002 uitvaardigde: vanaf genoemde datum geldt dat de minister-president van Tsjetsjenië hiërarchisch onder het hoofd van het civiele bestuur staat. Sinds 12 juni 2000 is Akhmad Kadyrov het hoofd van het civiele bestuur. De pro-Russische, etnisch Tsjetsjeense Kadyrov is tevens een vooraanstaand religieus leider binnen de republiek.

Volgens de federale regering heeft de situatie in Tsjetsjenië zich in de verslagperiode steeds verder genormaliseerd.²³ De federale autoriteiten geven invulling aan het zoeken naar een ‘politieke oplossing’ voor het conflict door een vanuit Moskou gestuurd proces om de afvallige deelrepubliek de jure en de facto weer terug te brengen in het eenvormige effectieve rechtsgebied van de Federatie. Hiertoe is op 23 maart 2003 een referendum georganiseerd in Tsjetsjenië, waar een nieuwe grondwet voor de deelrepubliek is aangenomen. Dit referendum zal nu gevolgd worden door regionale presidents- en parlementsverkiezingen en door participatie in Tsjetsjenië aan de komende verkiezingen op federaal niveau (Doema, december 2003 en presidentsverkiezingen in maart 2004). Verder wordt

---

²² Eind 2002, begin 2003 werd deze functie bekleed door Adlan Magomadov.

²³ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, On the Situation in the Chechen Republic (Moskou, 9 oktober 2002).

gestreefd naar 'tsjetsjenisering' van het lokale bestuur en van ordehandhavende instanties.

In november 2002 is besloten tot oprichting van een zelfstandig, Tsjetsjeens ministerie van Binnenlandse Zaken, iets waarvoor Kadyrov al twee jaar had gepleit. Taak van dit ministerie is het waarborgen van de interne veiligheid, waaronder politie-, oproerbestedings- en antiterrorismetaken. Grootste probleem bij het opbouwen van dit ministerie is het vinden en behouden van geschikt personeel.²⁴ Op 16 december 2002 is Roeslan Tsakajev door Moskou benoemd als minister van Binnenlandse Zaken van Tsjetsjenië (en dus ook hoofd van de politie). Nadat Tsjakajev begin april ontslag had genomen, werd hij medio april opgevolgd door Alu Alkhanov.

Als gevolg van een machtsconflict met Kadyrov, is de pas in november 2002 aangestelde premier Babitsj op 9 februari 2003 opgestapt. Hij is opgevolgd door Anatoli Popov, die eveneens nauwe banden zou hebben met het Kremlin.

Hoewel in Tsjetsjenië formeel de staat van beleg niet is uitgeroepen en er geen oorlogsrecht wordt toegepast in het justitiële systeem, werd tot 2001 in de praktijk de rol van de rechterlijke macht in Tsjetsjenië grotendeels door militaire rechtbanken vervuld.²⁵ Eind 2000 is men begonnen met het opnieuw opzetten van een systeem van burgerlijke rechtbanken. Op dit moment functioneren twaalf districtsrechtbanken en een Hooggerechtshof. In december 2002 heeft de federale regering de etnisch Russische Vladimir Kravtsjenko als procureur-generaal van Tsjetsjenië benoemd, die als belangrijke taak het bestrijden van misbruik van federale hulp gelden heeft meegekregen.

2.4 Politieke ontwikkelingen

Voor de Russische autoriteiten stond de verslagperiode in het teken van het 'normalisatieproces' in Tsjetsjenië. Zoals hierboven beschreven, zijn in dit kader verschillende stappen gezet om het lokale bestuur te 'tsjetsjeniseren'. Medio 2002 werd het voornemen aangekondigd de federale troepen terug te trekken en te vervangen door lokale politie en veiligheidstroepen, ressorterend onder het nieuw op te richten Tsjetsjeense ministerie van Binnenlandse Zaken.

Eind oktober 2002 kwam het slepende Tsjetsjeense conflict weer volop in de schijnwerpers te staan, als gevolg van het gijzelingsdrama in het Dubrovka-theater te Moskou. Gewapende Tsjetsjeense rebellen gijzelden de toeschouwers van een

---

²⁴

In totaal worden 10.800 tot 12.000 personeelsleden geworven (inclusief politie).

²⁵

In de voorafgaande jaren was de rechterlijke macht vrijwel geheel te gronde gegaan.

theatervoorstelling en eisten van de Russische regering dat directe onderhandelingen met Maschadov zouden worden gevoerd en dat een einde zou worden gemaakt aan de Russische aanwezigheid in Tsjetsjenië. Men dreigde alle gijzelaars te vermoorden als niet in werd gegaan op alle gestelde eisen. De rebellen hebben daadwerkelijk enkele gijzelaars gedurende de actie doodgeschoten. Na enkele dagen is het Dubrovka-theater door het Russische leger ontzet onder gebruikmaking van een verdoovingsgas, waarbij 129 doden en meer dan 700 gewonden vielen. Alle 41 Tsjetsjeense gijzelnemers zijn doodgeschoten.²⁶

Op 27 december 2002 vond wederom een grootschalige terroristische aanslag plaats. Een gebouw van de Tsjetsjeense regering in Grozny werd verwoest door twee bommen, verborgen in vrachtwagens. Bij deze zelfmoordaanslag vielen 72 doden en raakten 210 mensen gewond.

Als gevolg van deze terroristische acties²⁷ werd de voorgenomen geleidelijke terugtrekking van federale troepen uitgesteld. Op 5 januari 2003 kondigde minister van Defensie Ivanov aan dat in 2003 geen significante terugtrekking zou plaatsvinden. Wel werden kort voor het referendum van 23 maart 2003 1.270 militairen teruggetrokken, volgens waarnemers om de schijn van normalisering op te houden.

In het kader van het normalisatieproces organiseerde de Russische regering op 23 maart 2003 een referendum. De Tsjetsjenen dienden te stemmen over aanvaarding van een nieuwe grondwet, op basis waarvan Tsjetsjenië verankerd zou blijven binnen de Russische Federatie als autonome republiek, alsmede over wetgeving inzake Tsjetsjeense parlementaire -en presidentsverkiezingen. 89,48 procent van de geregistreerde kiezers heeft zijn stem uitgebracht, waarbij 96 procent zich uitgesproken heeft voor aanvaarding van de nieuwe wetgeving. De data van beide verkiezingen zijn nog niet vastgesteld, maar dienen volgens de nu aangenomen wetgeving beide nog in 2003 plaats te vinden.²⁸ Het huidige hoofd van het Tsjetsjeense bestuur, Achmed Kadyrov, heeft gezegd zich kandidaat te zullen stellen en zal naar verwachting op aanzienlijke steun kunnen rekenen. Verkiezingswaarnemers van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) noemden het referendum vrij en eerlijk. Enkele weken voor het referendum

---

²⁶ ANP, Gijzeling Moskou, Dreiging steeds groter bij gijzeling in Moskou (25 oktober 2002, kenmerk 250913 okt 02) en ANP, Gijzeling Moskou, Arrestatiebevel na gijzelingsdrama (5 november 2002, kenmerk 051345 nov 02).

²⁷ In totaal ging het om 3 terroristische aanslagen: in mei 2002 had ook reeds een bomaanslag plaatsgevonden, in de stad Kaspiisk in Dagestan. Hierbij kwamen 42 mensen om het leven.

²⁸ Ivan Sukhov, Warlike, but very naïve, Vremya Novostey, nummer 54, pag. 3 (27 maart 2003).

bezocht een 'needs assessment mission' (NAM) onder leiding van ODIHR²⁹ en met deelname van experts van de Raad van Europa Tsjetsjenië om te aanschouwen onder welke omstandigheden het referendum zou plaatsvinden en zou kunnen worden waargenomen. De NAM concludeerde dat de omstandigheden geen waarnemingsmissie toestonden. Wel was tijdens het referendum een kleine technische ODIHR-missie in Tsjetsjenië aanwezig.

ODIHR was van mening dat het referendum gezien de omstandigheden 'niet zonder gebreken' was. De EU gaf, onder verwijzing hiernaar, uitdrukking aan de hoop dat het referendum een begin zou kunnen worden van een politiek verzoeningsproces.³⁰

Er was de Russische regering veel aan gelegen het referendum goed te laten verlopen. Op tal van manieren werd gepoogd de kiezers naar de stembus te krijgen.³¹ De rebellen hadden acties aangekondigd, maar uiteindelijk verliep de dag zonder belangrijke incidenten. Internationale commentatoren en mensenrechtenorganisaties waren veelal van mening dat het nog te vroeg was voor het houden van een dergelijk referendum, omdat de veiligheidssituatie het houden van vrije, eerlijke en voor iedereen toegankelijke verkiezingen niet toestond.

Direct voorafgaand aan en na het voor Moskou gunstig verlopen referendum heeft president Poetin een aantal maatregelen aangekondigd. Allereerst wordt opnieuw gewerkt aan een amnestiewet voor Tsjetsjeense strijders. Medio mei zal de Doema over een eertse concept van de amnestiewet stemmen. Volgens dit concept zou eenieder³² die sinds 1993 aan het Tsjetsjeense conflict heeft deelgenomen gedurende zes maanden de gelegenheid hebben amnestie aan te vragen, mits de aanvrager zich niet schuldig heeft gemaakt aan ernstige misdrijven als moord of ontvoering.³³ Verder kondigde Poetin regelgeving aan met betrekking tot compensatie voor door het conflict verloren gegane persoonlijke bezittingen.³⁴

---

²⁹ Het 'Office for Democratic Institutions and Human Rights' (ODIHR) is onderdeel van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).

³⁰ NRC Handelsblad, Tsjetsjenen massaal achter pro-Russische grondwet, (24 maart 2003).

³¹ Zo stelden de autoriteiten de burgers in geval van een goed verlopen referendum verdere normalisatie in het vooruitzicht, waaronder compensatie voor verloren bezittingen en een amnestieregeling. Voorts werd gratis busvervoer naar de stemlokalen geregeld. Daarnaast zijn er berichten over ongeoorloofde druk om te gaan stemmen. Zo kregen bewoners van de kanpen in Ingoesjetië de indruk dat hun uitkeringen stopgezet zouden worden indien ze niet gingen stemmen.

³² Het betreft zowel rebellen als federale militairen.

³³ Zie Interfax, Amnesty in Chechnya to be valid for six months (17 april 2003); Interfax, Chechnya finalizing Preparations for Amnesty (15 april 2003).

³⁴ Inmiddels is het plafond voor compensatie voor verloren huisvesting gesteld op 240.000 roebel en voor verloren bezittingen op 50.000 roebel. Zie Interfax, People in Chechnya may receive 240,000 Rubles for lost Homes (17 april 2003).

Ook erkende Poetin, zoals hij overigens ook eerder al deed, dat 'er fouten waren gemaakt in Tsjetsjenië' en dat onder meer gedisciplineerder gedrag van Russische militairen van groot belang was.

Ook al is het inmiddels duidelijk dat een militaire overwinning in dit conflict niet (op korte termijn) voorzienbaar is, is het desalniettemin onzeker of er daadwerkelijk voldoende steun zal zijn voor een effectief beleid, gericht op het vinden van een politieke oplossing, zowel bij de Russische autoriteiten, als bij de rebellen. Een complicerende factor vormt de mate waarin de onafhankelijkheidsstrijd van de Tsjetsjeense rebellen is verweven met criminaliteit, corruptie en onderlinge machtsstrijd. Een aanzienlijk aantal mensen heeft belang bij de huidige status quo, zowel onder strijders als onder Russische militairen en andere betrokkenen, onder meer in verband met de verdiensten uit criminele en corrupte activiteiten. Deze personen hebben derhalve belang bij het voortduren van het conflict.

2.5 Veiligheidssituatie

De veiligheidssituatie in Tsjetsjenië blijft uitermate precair. De Russische federale troepen hebben nog steeds geen volledige controle over de deelrepubliek. Naast de gebieden in het bergachtige zuiden van Tsjetsjenië, waar nog dagelijks gevechten plaatsvinden met eenheden van de Tsjetsjeense strijders, worden ook in de rest van Tsjetsjenië met regelmaat aanvallen door Tsjetsjeense strijders uitgevoerd op Russische militaire konvooien en controleposten en op vertegenwoordigers van het pro-Moskou Tsjetsjeense bestuur. Tevens voeren Russische troepen operaties uit tegen vermeende rebellenformaties.

Het tweede Tsjetsjeense conflict kende de hevigste gevechten in de periode tot mei 2000. De aard van het gewapende conflict is sindsdien verschoven naar korte, snelle Tsjetsjeense acties tegen Russische doelen. Voorbeelden hiervan zijn het neerschieten van Russische helikopters -van cruciaal belang voor de Russische autoriteiten bij troepenverplaatsingen en bevoorrading³⁵- en aanslagen gepleegd op

³⁵

Als voorbeeld valt te noemen de Mi-24 die op 26 september 2002 neergeschoten werd: twee piloten en minstens 14 soldaten vonden de dood tijdens het navolgende gevecht. (The Moscow Times, [Helicopter shot down in Ingushetia](#), (27 september 2002)). Tevens valt de Mi-26 te noemen, die op 19 augustus werd neergeschoten. Bij deze aanslag werden 118 Russische militairen gedood. Rond deze aanslag doen verscheidene geruchten de ronde: enerzijds zouden Tsjetsjeense rebellen hiervoor verantwoordelijk zijn, anderzijds Russische troepen: aan boord was een voltallige, onderzoekscommissie Mensenrechten op veldbezoek.

hooggeplaatste militairen.³⁶ Tevens voerden de rebellen in de verslagperiode in toenemende mate acties uit gericht tegen Tsjetsjenen die beschuldigd worden van collaboratie met de Russen, waaronder ambtenaren en politieagenten.³⁷ Het ernstigste voorbeeld hiervan is de bomaanslag op het gebouw van de Tsjetsjeense regering in Grozny.³⁸

In de verslagperiode hebben de rebellen ook buiten Tsjetsjenië terroristische acties uitgevoerd. Op 9 mei 2002 vielen 42 doden bij een bomaanslag in de stad Kaspiisk in de naburige republiek Dagestan. In oktober werden honderden theaterbezoekers in Moskou slachtoffer van een gijzelingsdrama, dat de Russische bevolking diep heeft geschokt.³⁹

De veiligheidssituatie in Tsjetsjenië is nog steeds slecht. Sinds zomer 2002 is het aantal gewelddadige acties van de rebellen zelfs toegenomen. En in reactie daarop is ook het aantal Russische ‘speciale acties’ gestegen. In november -na het gijzelingsdrama in Moskou- is een intensieve campagne tegen de rebellen gestart. Dit geldt voor heel Tsjetsjenië, hoewel de mate waarin per streek verschilt. De Tsjetsjeense burgerbevolking loopt op verschillende manieren risico: als gevolg van gevechtshandelingen, van schoonmaakoperaties en doelgerichte acties van de Russische troepen⁴⁰ en aanslagen en ontvoeringen door Tsjetsjeense strijders. Daarnaast is sprake van omvangrijke, gewelddadige criminaliteit. Sinds 1999 zijn tienduizenden burgers om het leven gekomen of vermist. Meer dan honderdduizend mensen zijn gewond geraakt.

In Tsjetsjenië waren in de verslagperiode circa 80.000 Russische troepen aanwezig. Vanaf het begin van de militaire campagne in Tsjetsjenië –september 1999 – tot aan 15 december 2002 zouden volgens officiële Russische cijfers in totaal 4.705 Russische soldaten en politieagenten gesneuveld zijn en 13.040 gewond zijn geraakt.⁴¹ Aan de kant van de rebellen zouden sinds 1999 ruim 14.000 mensen om het leven gekomen zijn.⁴² Andere bronnen schatten deze aantallen op respectievelijk 10.000 en 2-3.000 doden.

---

³⁶ Zo werd bijvoorbeeld op 15 november 2002 luitenant-generaal Shifrin, hoofd van de Glavspetsstroi korps der genie, in Grozny door een groep Tsjetsjenen doodgeschoten. The Moscow Times, [General killed in Grozny ambush](#) (18 november 2002)

³⁷ Zo werd op 3 april 2003 in Grozny een bus opgeblazen die Tsjetsjeense burgers vervoerde die werkzaam waren voor de bouw van een militaire basis. Zes mensen kwamen om en tien raakten gewond. Bron: Interfax-berichten van 3 en 15 april 2003.

³⁸ zie paragraaf 2.4.

³⁹ zie paragraaf 2.4.

⁴⁰ zie tevens paragraaf 3.3.

⁴¹ In 2002 zijn, tot 15 december, volgens officiële cijfers 1.205 federale soldaten gesneuveld – vierentwintig per week – en zijn er ruim 4.000 gewonden geraakt.

⁴² The Moscow Times, [Chechen war deaths](#), (18 december 2002).

Onlangs meldde de internationale pers de volgende geheime Russische cijfers in handen te hebben gekregen⁴³: in 2002 zijn in Tsjetsjenië 1.491 moorden geregistreerd. Dit maakt Tsjetsjenië een van de meest gewelddadige plaatsen ter wereld.⁴⁴ En dan betreft het nog uitsluitend de moorden waarbij het slachtoffer geïdentificeerd kon worden. Volgens de NGO Memorial ligt het werkelijke aantal dan ook een stuk hoger, mede omdat ontvoerders steeds vaker lijken verminken of opblazen, hetgeen identificatie (en ontdekking van sporen van marteling) vrijwel onmogelijk maakt.⁴⁵ In de eerste twee maanden van 2003 zijn de cijfers onveranderd hoog gebleven: 40 moorden en 126 vermissingen.⁴⁶ Eind april was het aantal vermissingen reeds opgelopen tot circa 200, waarvan 79 sinds het referendum.⁴⁷

Ook de aanwezigheid van al dan niet gedocumenteerde landmijnen vormt nog steeds een groot probleem. Sinds het begin van het tweede gewapende conflict zijn in totaal drie miljoen landmijnen neergelegd.⁴⁸ Niet alleen aan Russische zijde wordt gebruik gemaakt van landmijnen, ook Tsjetsjeense strijders leggen landmijnen neer, onder andere tijdens de nachtelijke uren in Grozny. De federale overheid is dagelijks enkele uren bezig met het vrijmaken van de hoofdwegen in de hoofdstad.⁴⁹

In 2002 zijn 5.695 mensen slachtoffer geworden van landmijnen, waaronder 125 doden.⁵⁰ De aanwezigheid van landmijnen leidt met name in berggebieden en op het platteland, waar burgers afhankelijk zijn van landbouw en veeteelt, tot grote risico's voor de lokale bevolking.

Politie

Het Tsjetsjeense politiekorps houdt zich voornamelijk bezig met administratieve overtredingen en civielrechtelijke zaken. Zij nemen – uitzonderingen daargelaten – geen deel aan toegespitste acties in het kader van de ‘antiterroristische operaties’

---

⁴³ Zie o.a. NRC Handelsblad, Tsjetsjenië is gewelddadiger dan Colombia (10 april 2003).

⁴⁴ Uitgaande van 800.000 inwoners in Tsjetsjenië, komt dit neer op 186 moorden per 100.000 inwoners. Ter vergelijking: in Colombia is het moordcijfer 77, in Rusland 22 en in Nederland 1,7 per 100.000 inwoners.

⁴⁵ Volgens de overige cijfers waren er in 2002 in Tsjetsjenië tevens 1.346 gewonden. Onder de 2.721 doden en gewonden bevinden zich 1.314 burgers. Russische en lokale (politie)-troepen hadden 359 doden en 958 gewonden te betreuren. In 2003 werden in de periode tot 26 februari in totaal 2.879 lijken ontdekt.

⁴⁶ Het betreft zowel vermissingen als ontvoeringen als verdwijningen.

⁴⁷ Mededeling van Rudnik Doedayev, voorzitter van de Tsjetsjeense Veiligheidsraad. Zie *Nezavisimaya Gazeta*, nr. 87, People are still disappearing in Chechnya, (28 april 2003), p.2.

⁴⁸ Landmine Monitor Report 2002.

⁴⁹ The Moscow Times, Suicide squad' hits the streets, (23 december 2002).

⁵⁰ Dit is een ruime verdubbeling ten opzichte van 2001 toen er 2.140 slachtoffers vielen. (Statistieken van de Russische overheid, vervat in het rapport van US Department of State: Reports on Human Rights Practices – Russia 2002 (maart 2003)).

waarbij de meeste mensenrechtenschendingen voorkomen die door Russische troepen worden begaan.

Het vinden en behouden van goed personeel voor de politie vormt een belangrijk probleem. Dit komt mede doordat politieagenten door de rebellen als collaborateurs worden gezien, waardoor zij (en soms ook hun familie) te vrezen hebben voor aanslagen. In 2002 zijn naar schatting meer dan honderd agenten op deze wijze om het leven gekomen. Anderzijds kan niet worden uitgesloten dat strijders infiltreren in het Tsjetsjeense politiekorps. Naar de aard der zaak kan ook niet altijd helder onderscheid gemaakt worden tussen stille, maar niet activistische sympathisanten voor de gewapende oppositie en actieve aanhangers daarvan. Tenslotte wordt de politie geplaagd door corruptie en is een deel van de politie zelfs betrokken bij criminele organisaties. In één jaar tijd schijnen 1.000 van de 4.600 Tsjetsjeense politieofficieren wegens incompetentie, malversaties en plichtsverzaking ontslagen te zijn.⁵¹

Zoals in paragraaf 2.3 is beschreven, wordt momenteel personeel (waaronder politie) geworven voor het nieuw opgerichte Tsjetsjeense ministerie van Binnenlandse Zaken. Mede om de hiervoor al genoemde risico's van infiltratie door rebellen of criminele elementen beperkt te houden, worden met name etnisch Tsjetsjenen geworven die buiten Tsjetsjenië wonen.

*Militairen en veiligheidsdiensten*⁵²

In het nog altijd zeer omvangrijke⁵³ Russische leger zijn de omstandigheden slecht: leiderschap, training en materieel zijn vaak onder de maat, mishandeling van soldaten (in het bijzonder gedurende wrede ontgroeningsrituelen) komt regelmatig voor, soldaten krijgen slecht betaald en slecht te eten. Hiermee samenhangend kampt het leger met een slechte moreel, hoge corruptie en criminaliteit, veel desertie en veel zelfmoorden.⁵⁴ De problemen zijn verergerd doordat de autoriteiten onvoldoende optreden tegen militairen die de wet overtreden. Dit geldt zowel voor gevallen waarin militairen criminele activiteiten ontplooiden⁵⁵, als voor mishandeling van andere militairen, als voor schending van mensenrechten in een situatie van gewapend conflict.⁵⁶

In Tsjetsjenië zijn ongeveer 80.000 troepen aanwezig, voor 45% bestaande uit het leger en voor de rest afkomstig van de FPS, FSB en het ministerie van

---

⁵¹ Bron: Russische persberichten.

⁵² Zie paragraaf 5.2 voor meer informatie over de militaire dienstplicht.

⁵³ Ruim 1 miljoen actieve militairen, 20 miljoen reservisten en 423.000 paramilitairen (Amnesty International, [Op weg naar de wet, mensenrechten in Rusland](#), 2002).

⁵⁴ Onder andere Amnesty International, [Op weg naar de wet](#)

⁵⁵ Bijvoorbeeld illegale wapenhandel en smokkel.

⁵⁶ Onder andere Amnesty International, [Op weg naar de wet](#).

Binnenlandse Zaken. Een belangrijk deel van de soldaten zijn zogenaamde contractsoldaten, ‘professionals’ die voor een relatief hoge soldij bereid zijn enige maanden in Tsjetsjenië te dienen.⁵⁷ Bij zowel legerofficieren als mensenrechtenorganisaties staan zij bekend om hun corruptie, gebrek aan discipline en wreedheid.⁵⁸

De ‘antiterroristische operatie’ staat sinds medio 2000 onder leiding van de FSB. Het was de bedoeling per 1 januari 2003 de leiding over te dragen aan het nieuwe Tsjetsjeense ministerie van Binnenlandse Zaken⁵⁹, maar dit is inmiddels uitgesteld tot 1 september 2003.⁶⁰ Vanaf dat moment zullen de circa 20.000 onder het ministerie van Binnenlandse Zaken ressorterende troepen de primaire verantwoordelijkheid krijgen voor de veiligheid in Tsjetsjenië.

Bovengenoemde slechte omstandigheden waarin de soldaten verkeren, gekoppeld aan de frustraties van het vechten tegen in burgerkleding opererende, niets ontziende guerrillagroeperingen en de aanwezigheid van zich crimineel gedragende contractsoldaten, verklaren voor een deel waarom de in Tsjetsjenië gelegerde militairen veelvuldig mensenrechtenschendingen hebben begaan.⁶¹

Tsjetsjeense rebellen

Door onder andere de ‘gekleurde’ berichtgeving van zowel de Tsjetsjeense strijders als de Russische federale autoriteiten is het lastig een adequaat beeld te krijgen van de Tsjetsjeense strijders. Bovendien bestaat de gehele gewapende oppositie uit vele verschillende groepen en subgroepen. Voor zover bekend kunnen de rebellen echter ruwweg onderverdeeld worden in groepen binnen een meer gematigde, nationalistische vleugel⁶² en groepen behorend tot een radicaal-islamitische vleugel⁶³. Bij de radicaal-islamitische vleugel vechten ook tussen de 50 en 300 buitenlandse moslims mee, doorgaans wahabisten⁶⁴ en voor het merendeel afkomstig uit Arabische landen.

---

⁵⁷ Wegens gebrek aan kundige, goedgekeurde kandidaten waren het uiteindelijk vooral ex-politieagenten en ex-militairen met financiële motieven, die werden aangenomen als contractsoldaat. Volgens sommige mensenrechtenorganisaties zijn er zelfs gevallen waarin criminelen amnestie werd aangeboden in ruil voor dienen in Tsjetsjenië. Zie Amnesty International, Op weg naar de wet en Memorial, The internally displaced persons.

⁵⁸ Amnesty International, Op weg naar de wet.

⁵⁹ In het kader van het normalisatieproces, zie eerdere paragrafen.

⁶⁰ Interfax, Interior Ministry to take over North Caucasus Operation by September (7 mei 2003).

⁶¹ Onder andere Amnesty International, Op weg naar de wet.

⁶² Met als belangrijkste leiders Aslan Maschadov en Ruslan Gelayev.

⁶³ Belangrijke leider van deze vleugel is Shamil Basayev. Binnen de vleugel is er ook een aantal leiders van Arabische afkomst, zoals de inmiddels omgekomen Ibn Khattab en diens opvolger Abu Al Wahid.

⁶⁴ Een zeer intolerante, oorspronkelijk uit Saudi-Arabië afkomstige, fundamentalistische stroming binnen de islam.

De groepen, die onder leiding staan van krijgsheren, bestaan merendeels uit enkele tientallen tot een paar honderd strijders. Zij worden vaak opgedeeld in kleine cellen van vijf tot zes man, die gezamenlijk acties uitvoeren. Het is duidelijk dat Maschadov niet gezien kan worden als de centrale, onbetwiste leider van alle rebellen. Als in 1997 verkozen president presenteert hij zich als opperbevelhebber van de Tsjetsjeense strijdkrachten, maar in feite is hij één van de krijgsheren die effectief overwicht over een aantal andere krijgsheren ontbeert. Maschadovs positie is in de verslagperiode niet verstevigd. In april waren er berichten over spanningen tussen Maskhadov en de Arabische commandant Abu Al Wahid. Wahid zou Maskhadov nooit erkend hebben en niet bereid zijn de grote geldelijke bijdragen vanuit het buitenland met hem te delen.⁶⁵ Dit neemt niet weg dat toch sprake lijkt te zijn van een redelijke mate van samenwerking en coördinatie tussen de rebellenfracties.

September 2002 meldden de Russische autoriteiten dat de Tsjetsjeense rebellen uit maximaal vijftienhonderd manschappen zouden bestaan en claimden zij driehonderd rebellen per maand te doden. Desondanks is het tot op heden de Russische strijdkrachten niet gelukt de rebellen uit te schakelen. Medio januari 2003 schatten de Russische autoriteiten het aantal rebellen op duizend, waarvan circa 250 buitenlandse huurlingen zouden zijn.⁶⁶ Internationale waarnemers schatten dat maximaal tweeduizend rebellen actief zijn, die bij gelegenheid worden gesteund of versterkt door met hen sympathiserende Tsjetsjeense burgers. Het komt voor dat sympathiserende burgers worden ingehuurd voor een specifieke actie.

De rebellen financieren hun strijd voornamelijk met criminele activiteiten, zoals drugsmokkel, oliesmokkel en het ontvoeren van mensen die pas na betaling van losgeld worden vrijgelaten. Daarnaast ontvangen de rebellen geld⁶⁷ van sommige islamitische organisaties, in het buitenland. Volgens de Russische federale Veiligheidsdienst ontvangen de rebellen vanuit deze kanalen USD 500.000 tot 1 miljoen per maand. Als financieringsbronnen zijn onder andere genoemd de Saoudische liefdadigheidsorganisatie Al Haramain, de 'Benevolence International Foundation'⁶⁸ en Osama Bin Laden^{69, 70}.

---

⁶⁵ Informatie van Rudnik Doedayev, zie Interfax, [Maskhadov in Chechnya, likely hurt by artillery fire](#) (17 april 2003).

⁶⁶ Itar-Tass, [Russians reckon about 1.000 diehard rebels left in Chechnya](#) (13 januari 2003)

⁶⁷ Soms ook wapens.

⁶⁸ Van deze stichting werden begin 2003 ook in Nederland de fondsen bevroren wegens vermeende banden met terroristische organisaties.

⁶⁹ Osama Bin Laden zou volgende de Russische Federale Veiligheidsdienst in totaal tenminste USD 25 miljoen gedoneerd hebben en verschillende strijders naar Tsjetsjenië gestuurd hebben, waaronder de beruchte Ibn Khattab. Daarnaast zouden rebellen op Al Qaida-bases in Afghanistan getraind zijn. De Amerikaanse regering onderschrijft het merendeel van deze

2.6 Humanitaire situatie

De humanitaire situatie in Tsjetsjenië is nog steeds slecht. Er bestaat door grootschalige voedselhulp van de zijde van de internationale gemeenschap en de Russische regering geen acuut gebrek aan voedsel.⁷¹ Wel bestaan er grote problemen op het vlak van huisvesting (een groot deel van de woningen is tijdens de conflicten vernield, met name in Grozny en andere steden), drinkwatervoorziening, sanitaire voorzieningen, gezondheidszorg, onderwijs en werkgelegenheid.⁷² Bijna alle inwoners leven onder de Russische armoedegrens van US \$50 per persoon per maand. Voor velen blijft humanitaire noodhulp een belangrijke, zo niet de enige, manier om in het levensonderhoud te voorzien.⁷³ De meest kwetsbare groepen zijn zwangere vrouwen, moeders met baby's, kleine kinderen, weeskinderen, gehandicapten, bejaarden, éénoudergezinnen en mensen die volledig afhankelijk zijn van humanitaire hulp.

Corruptie met gelden voor humanitaire hulp, sociale uitkeringen en wederopbouw komt op zeer grote schaal voor. Volgens sommigen komt maar liefst 70% van de fondsen niet op de juiste bestemming terecht.⁷⁴

Begin juli 2002 zijn de twee laatste tentenkampen voor ontheemden in Tsjetsjenië door de autoriteiten gesloten.⁷⁵ In totaal woonden in deze tentenkampen ongeveer 6.000 personen. Zij werden gedwongen de locaties te verlaten, nadat bedreigd was dat gas, water en elektriciteit zouden worden afgesloten en hulpgoederen de achterblijvers zouden worden onthouden. Vervangende woonruimte, waarvan kwaliteit en veiligheid volgens Artsen zonder Grenzen ondermaats was, werd aangeboden in Grozny en andere Tsjetsjeense steden.⁷⁶

Als gevolg van de algehele, slechte veiligheidssituatie, het gebrek aan infrastructuur in de noordelijke Kaukasus en onvoldoende faciliterend optreden

---

informatie en heeft om die reden tal van Tsjetsjeense rebellengroepen op de Amerikaanse lijst van terroristische groeperingen opgenomen.

⁷⁰ Washington Post, Sharon LaFraniere: [How Jihad made its Way to Chechnya](#) (26 april 2003).

⁷¹ Wel zijn er aanzienlijke problemen bij de distributie van het voedsel i.v.m. de gebrekkige infrastructuur en de slechte veiligheidssituatie.

⁷² Verenigde Naties, [Consolidated inter-agency Appeal 2003](#) (New York en Genève, november 2002) pagina 10 en 29.

⁷³ Ibidem, pag. 10.

⁷⁴ UNHCR, [UNHCR Paper](#) (feb. 2003).

⁷⁵ In Noord Tsjetsjenië, in Znamenskoye gelegen kampen Severny (Noord) en Jozhny (Zuid).

⁷⁶ Médecins sans Frontières, [MSF condemns relocation of displaced Chechens](#) (9 juli 2002) en Radio Free Europe/Radio Liberty, [Tent camps in Chechnya dismantled](#) (25 juli 2002), via www.reliefweb.int

door de Russische autoriteiten blijft het voor (internationale) humanitaire organisaties moeilijk om de bevolking in Tsjetsjenië en Ingoesjetië van hulp te voorzien.⁷⁷ Slechts een beperkt aantal internationale hulporganisaties is in Tsjetsjenië actief. Een voorbeeld van de moeilijke werkomstandigheden voor humanitaire organisaties zijn de ontvoering in Tsjetsjenië op 23 juli 2002 van Nina Davydovich, werkzaam voor de lokale NGO “Droezjba”,⁷⁸ en de ontvoering op 12 augustus 2002 in Dagestan van Arjan Erkel, coördinator van Artsen zonder Grenzen-Zwitserland in Dagestan.⁷⁹ De Verenigde Naties hebben zes weken lang de hulpvoorzieningen in de gehele noordelijke Kaukasus stopgezet uit solidariteit met de ontvoerden en om de veiligheidssituatie te evalueren.⁸⁰

Om de veiligheid van de hulpverleners te vergroten heeft het ‘Office of the United Nations Security Coordinator’, UNSECOORD, onder andere een limiet gesteld aan het aantal buitenlandse VN-medewerkers aanwezig in de regio. Daarnaast wordt onaangekondigd van reisroutes en werkgebied gewisseld ter voorkoming van voorspelbaarheid in gedragingen en worden hulpverleners continu door het Russische ministerie van Binnenlandse Zaken beveiligd.⁸¹ Eind 2002 werd het werken voor de hulporganisaties die nog aanwezig waren in Tsjetsjenië verder bemoeilijkt doordat verscheidene, door hulporganisaties gebruikte, bewaakte kantoren werden leeggeroofd.⁸²

In de zomer van 2002 verslechterde de humanitaire situatie doordat Tsjetsjenië getroffen werd door overstromingen die aanzienlijke schade aanrichtten. Volgens het Russische ministerie van Buitenlandse Zaken zijn meer dan 20.000 mensen hier slachtoffer van geworden. In totaal werden 1.200 huizen geheel vernield en 4.000 huizen werden deels onbruikbaar.⁸³

Situatie in Grozny

De situatie in Grozny is zeer problematisch. Er vinden geregeld veiligheidsincidenten plaats en er is sprake van wijdverspreide criminaliteit. Hoewel volgens de federale overheid 60.000 nieuwe banen zijn gecreëerd, rapporteert een van de grotere NGO's die in Tsjetsjenië actief is, dat 90% van de

---

⁷⁷ Verenigde Naties, *Consolidated inter-agency Appeal 2003*, pag. 17.

⁷⁸ Nina Davydovich werd op 7 januari 2003 vrijgelaten.

⁷⁹ De ontvoerders van Arjan Erkel zouden in maart 2003 voor het eerst contact hebben opgenomen met de lokale autoriteiten in Dagestan. Onduidelijk is door wie hij is ontvoerd.

⁸⁰ De Verenigde Naties hebben op 9 september 2002 alle programma's hervat, aangezien de humanitaire situatie in Tsjetsjenië hierom vroeg.

⁸¹ Verenigde Naties, *Consolidated inter-agency Appeal 2003*, pag. 18.

⁸² ChCNS, *Russian soldiers rob the office of the Danish Refugee Council in Urus-Martan*, (5 januari 2003, persberichtnummer 242).

⁸³ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, *On the situation in the Chechen Republic* (9 oktober 2002).

bevolking werkloos is.⁸⁴ Het merendeel van de inwoners van Grozny is afhankelijk van humanitaire hulp.⁸⁵

Er is een drastisch tekort aan huizen. Dit probleem wordt door de lokale autoriteiten aangepakt door het oprichten van Tijdelijke Accommodatie Centra (TAC's).⁸⁶ In de tussentijd zouden huizen moeten worden gerenoveerd om ontheemden in staat te stellen naar Grozny terug te keren. Het renovatieproces verloopt echter minder voorspoedig dan gepland, onder andere doordat bouwmaterialen niet snel genoeg kunnen worden aangevoerd en betaling van de bouwvakkers vaak uitblijft. Verhuizing naar de TAC's komt de facto neer op een verhuizing naar een tweede, lange termijn opvanggelegenheid.⁸⁷ De door de lokale autoriteiten beoogde doorstroming kon dan ook niet worden gerealiseerd. De TAC's zijn van slechte kwaliteit. Met name het feit dat de sanitaire voorzieningen zich buiten de gebouwen bevinden en niet bereikbaar zijn na de avondklok, levert veel problemen op.⁸⁸

---

⁸⁴ Verenigde Naties, Consolidated inter-agency Appeal 2003, pagina 25.

⁸⁵ People in need foundation (PINF), Humanitarian operations in Chechnya and Ingushetia – augustus 2002

⁸⁶ In het Russisch Poenkt Vremennogo Razmesjtsjenija (PVR); OCHA Nazran

⁸⁷ Verenigde Naties, Consolidated inter-agency Appeal 2003, pagina 8.

⁸⁸ UNHCR, UNHCR Paper. (feb. 2003).

3 Mensenrechtensituatie in Tsjetsjenië

3.1 Juridische context

Tsjetsjenië is een deelrepubliek van de Russische Federatie. Alle verdragen waarbij de Russische Federatie zich heeft aangesloten, zijn derhalve ook van toepassing op Tsjetsjenië.

De Russische Federatie is partij bij de belangrijkste mensenrechtenverdragen van de Verenigde Naties. Zo is de Russische Federatie partij bij het Vluchtelingenverdrag en bijbehorend Protocol. Als rechtsopvolger van de Sovjet-Unie maakt de Russische Federatie sinds haar oprichting deel uit van de Verenigde Naties en de OVSE. Sinds 28 februari 1996 is het land bovendien lid van de Raad van Europa (RvE). Het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens is door de Doema geratificeerd in mei 1998, evenals de Europese Conventie tegen marteling. Hierdoor is het voor Russische staatsburgers mogelijk geworden individuele klachten in te dienen bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg.⁸⁹

In de grondwet van de Russische Federatie, die is aangenomen op 12 december 1993, worden de grondrechten genoemd van de Russische staatsburger. In de grondwet wordt gemeld dat de Russische Federatie een democratische, federale rechtsstaat is met een republikeinse staatsvorm, waarin geen onderscheid wordt gemaakt naar ras, geslacht, etnische afkomst of godsdienstige overtuiging. Als grondrechten worden onder andere het recht op bewegingsvrijheid, vrijheid van meningsuiting en het actieve kiesrecht genoemd. Het uitoefenen van censuur is niet toegestaan. Foltering, mishandeling, geweldpleging en / of vernederende bestraffing of behandeling zijn in de grondwet strafbaar gesteld. Discriminatie op basis van ras, geslacht, etnische afkomst of godsdienstige overtuiging is verboden.

⁸⁹

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg heeft op 16 januari 2003 ingestemd met de behandeling van zes Tsjetsjeense zaken waarin de Russische autoriteiten beschuldigd worden van wreedheden begaan in Tsjetsjenië. Deze zaken werden aangebracht door nabestaanden van slachtoffers die vielen in de eerste fase van het tweede gewapende conflict in Tsjetsjenië in 1999 en 2000. Zij stellen dat Russische soldaten hebben gemarteld, vermoord en bombardementen op burgerdoelen hebben uitgevoerd. Deze zaken zijn eerder onderzocht door de Russische autoriteiten, maar verdachten werden niet gevonden waardoor strafrechtelijke vervolging niet mogelijk was. Het Europees Hof meende dat de door de Russische autoriteiten uitgevoerde onderzoeken ondoeltreffend waren.

Mensenrechtenorganisaties zijn het erover eens dat op de Russische wetgeving weinig aan te merken valt; deze voldoet inmiddels grotendeels aan de standaard van organisaties als de Raad van Europa. De problemen op mensenrechtenterrein die desondanks bestaan in Rusland worden veroorzaakt door de gebrekkige implementatie van de wetgeving.

3.2 Toezicht

Eind februari 2000 stelde interim-president Poetin een 'Speciale Vertegenwoordiger van de President van de Russische Federatie voor Mensen- en Burgerrechten en Vrijheden in de Tsjetsjeense Republiek' aan. Het kantoor van de presidentiële vertegenwoordiger concentreert zich op het verzamelen van klachten en informatie over mensenrechtenschendingen en het voeren van overleg terzake met lokale autoriteiten. Het kantoor stuurt informatie door naar de bevoegde procureur of militaire aanklager, maar heeft niet de bevoegdheid hen opdracht te geven tot het instellen van een onderzoek. In de praktijk is gebleken dat de invloed van het kantoor op de ernst en snelheid waarmee de competente instellingen vermeende schendingen behandelen, gering is. Indirect kan het kantoor tot op zekere hoogte wel druk uitoefenen door informatie openbaar te maken. Sinds de oprichting van het bureau van de Speciale Vertegenwoordiger zijn 7.039 klachten over mensenrechtenschendingen onderzocht. Meer dan de helft van de klachten gaat over onrechtmatige arrestaties, huiszoekingen of verdwijningen.⁹⁰

De eerste speciale vertegenwoordiger was Vladimir Kalamonov, voormalig hoofd van de Federale Migratiedienst. Nadat Kalamonov eind mei de Russische ambassadeur bij UNESCO was geworden, benoemde president Poetin op 12 juli 2002 Abdoel-Chakim Soeltygov als speciale vertegenwoordiger, nadat deze post enkele maanden onbezet was geweest. Soeltygov is een etnisch Tsjetsjeen, die zich tot op heden vooral op meer politieke taken heeft gericht (onder meer betrokkenheid bij voorbereiding van het referendum).

Sinds juni 2000 zijn drie à vier experts van de Raad van Europa gedetacheerd bij het kantoor van de speciale vertegenwoordiger. Deze experts rapporteren maandelijks aan de lidstaten van de Raad van Europa.⁹¹ Gezien de slechte veiligheidsomstandigheden zijn zij echter dikwijls genoodzaakt buiten Tsjetsjenië te verblijven, hetgeen hun effectiviteit vermindert. Dit probleem is zomer 2002 verergerd toen het kantoor van Soeltygov van Znamenskoje (Noord-Tsjetsjenië,

---

⁹⁰ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, On the situation in the Chechen Republic, (9 oktober 2002) pag. 4.

⁹¹ De reguliere Raad van Europa-rapportage over Tsjetsjenië, die is gebaseerd op deze experts-rapporten, wordt gepubliceerd op de website van de Raad van Europa.

relatief veilig) naar Grozny verhuisde⁹² en de Raad van Europa-experts achterbleven in Znamenskoje. In juni 2002 werd met de Russische autoriteiten een uitbreiding van het mandaat van de experts overeengekomen. Nieuw zijn taken met betrekking tot de opbouw van een rechterlijke macht, lokaal bestuur en onderwijs, training van ambtenaren, politie en Openbaar Ministerie en technische hulp bij het wetgevingsproces in Tsjetsjenië.

Op 22 mei 1998 benoemde de Doema de jurist Oleg Mironov als eerste ombudsman voor de mensenrechten. De ombudsman houdt zich bezig met diverse vormen van mensenrechtenschendingen en beschikt over meer dan 150 personeelsleden, onderverdeeld in gespecialiseerde afdelingen die verantwoordelijk zijn voor onderzoek naar ingediende klachten en mensenrechtenschendingen.⁹³

Verskillende parlementsleden hebben zich actief ingezet voor bescherming van de rechten van de Tsjetsjeense bevolking.⁹⁴ Wanneer zij actie ondernamen naar aanleiding van klachten ontvangen van individuele etnisch Tsjetsjeense burgers, wisten zij soms enig succes te boeken.⁹⁵ Het Tsjetsjeense Doemalid Aslambek Aslakhonov ontvangt wekelijks zo'n 500 klachten van Tsjetsjenen, meestal gerelateerd aan verdwijningen.⁹⁶

In Rusland zijn vele NGO's actief, op tal van terreinen. Een aantal mensenrechtenorganisaties is zeer actief, beschikt over uitstekende internationale contacten en weet op effectieve wijze aandacht te vragen voor algemene en individuele misstanden. Voor de mensenrechtenschendingen verband houdend met het Tsjetsjeense conflict is vooral aandacht gevraagd door de volgende NGO's: Memorial Human Rights Center, Migration Rights Network, Moscow Helsinki Group, Civic Assistance Committee en de Unie van Comités van Soldatenmoeders. Deze organisaties hebben regelmatig kritische, onafhankelijke rapporten uitgebracht en zich sterk gemaakt voor individuele slachtoffers, onder andere door gratis juridische bijstand aan te bieden. In Tsjetsjenië zelf werkzame mensenrechtenactivisten zijn soms geïntimideerd of zelfs mishandeld of

---

⁹² Reden voor de verhuizing was dat in de hoofdstad Grozny de regeringszetel en de hoofdkantoren van de meeste instanties zijn gevestigd.

⁹³ UK Home Office, *Immigration & Nationality Directorate, Russian Federation* (oktober 2002)

⁹⁴ Het betreft in het bijzonder het Tsjetsjeense parlements lid Aslambek Aslakhonov, alsmede de parlementsleden Vyacheslav Igrunov en Sergei Kovalev.

⁹⁵ Zo was er een geval van een zwaar gehandicapte jongen zonder permanente woonregistratie (etnisch Tsjetsjeense ontheemde), die op zijn veertiende verjaardag te horen had gekregen dat hij zelf naar Tsjetsjenië moest gaan om daar zijn verplichte identiteitskaart aan te vragen. Na tussenkomst door een parlements lid verkreeg de jongen alsnog een permanente woonregistratie in Moskou en kon hij daar zijn identiteitskaart ontvangen.

⁹⁶ *Nezavisimaya Gezeta* (nr. 87), *People are still disappearing in Chechnya* (28 april 2003), p. 2.

gearresteerd.⁹⁷ Dieptepunt was de moord op de mensenrechtenactivist Malika Umazheva, die de Russische troepen hevig had bekritiseerd en eind november 2002 werd doodgeschoten door gemaskerde soldaten.⁹⁸

De pers speelt een dubbele rol in de berichtgeving over de Tsjetsjeense problematiek: enerzijds is de verslaglegging vaak bevooroordeeld en ongenueanceerd, anderzijds is er ook een aantal media en journalisten met een kritische, onafhankelijke berichtgeving.⁹⁹ Bekendste vertegenwoordiger van deze laatste groep is Anna Politkovskaja, die zowel in binnen- als buitenland prijzen heeft ontvangen voor de wijze waarop zij middels eigen waarnemingen ter plaatse op onafhankelijke wijze berichtte over het Tsjetsjeense conflict.¹⁰⁰ Van vrije nieuwsgaring is in Tsjetsjenië geen sprake. Journalisten dienen speciale accreditatie aan te vragen voor het werken in Tsjetsjenië. Buitenlandse journalisten hebben alleen toegang tot het gebied met speciale persreizen georganiseerd door de Persdienst van het Kremlin. Enkele kritische journalisten zijn tevens medewerkers van Doema-leden en reizen in die hoedanigheid in Tsjetsjenië.

Mensenrechtenorganisaties zijn bezorgd over de wijze waarop de huidige regering de media steeds meer onder staatscontrole heeft gebracht.¹⁰¹ Bovendien komt het –

zeker in Tsjetsjenië zelf – regelmatig voor dat journalisten bedreigd of zelfs aangevallen of vermoord worden.¹⁰² Daarnaast staan media en journalisten onder druk door smaadprocessen.¹⁰³ Het beleid van president Poetin is tweeledig: hij is voorstander van grote staatscontrole op de media, maar probeert tegelijkertijd het recht op vrijheid van pers te waarborgen. Zo heeft hij op 25 november 2002 door gebruikmaking van zijn vetorecht wetgeving tegengehouden die onafhankelijke berichtgeving van de media over terrorisme¹⁰⁴ sterk beperkt zou hebben.

---

⁹⁷ Human Rights Watch. Zie ook: US Department of State, [Human Rights Practices – Russia 2002](#) (maart 2003).

⁹⁸ UNHCR, [UNHCR Paper](#) (feb. 2003).

⁹⁹ Moscow Helsinki Group, [Nationalism, Xenophobia and Intolerance in Contemporary Russia](#) (2002).

¹⁰⁰ Amnesty International, [Op weg naar de wet](#).

¹⁰¹ Meer dan 90% van de media is sterk afhankelijk van overheidsinstellingen. Van censuur van overheidswege is echter geen sprake.

¹⁰² Ook Anna Politkovskaja, werkzaam voor de krant Novaja Gazeta, is in februari 2001 een keer gearresteerd in Tsjetsjenië, is diverse keren bedreigd en heeft om die reden in 2001-2002 enige maanden in het buitenland verbleven.

¹⁰³ Amnesty International, [Op weg naar de wet](#) en US Department of State, [Human Rights Practices – Russia 2002](#) (maart 2003).

¹⁰⁴ Berichtgeving over het conflict in Tsjetsjenië valt hier ook onder, omdat het formeel om een anti-terroristische operatie gaat.

Op tal van manieren is sprake van internationale betrokkenheid bij Tsjetsjenië, onder andere van de kant van internationale organisaties als de Verenigde Naties, de Raad van Europa en de OVSE, maar ook verschillende internationale NGO's¹⁰⁵ hebben regelmatig kritische rapporten uitgebracht over de mensenrechtensituatie in Tsjetsjenië. Ondanks herhaaldelijk aandringen hebben internationale mensenrechtenorganisaties¹⁰⁶, noch speciale rapporteurs van de Verenigde Naties¹⁰⁷ toestemming gekregen voor een bezoek aan Tsjetsjenië.¹⁰⁸

Diverse instellingen van de Raad van Europa spelen een rol ten aanzien van Tsjetsjenië: de voorzitter¹⁰⁹, de secretaris-generaal met bovengenoemde Raad van Europa-experts in Tsjetsjenië, mensenrechtencommissaris Gil-Robles en de Parlementaire Assemblée (PACE).

Leden van de Parlementaire Assemblée participeerden in een gezamenlijke werkgroep over Tsjetsjenië met leden van de Russische Doema. Deze werkgroep heeft een aantal nuttige bijeenkomsten gehad, waarbij aanvankelijk zelfs vertegenwoordigers van de Tsjetsjeense president Maschadov aanwezig zijn geweest. Dit laatste is inmiddels niet meer mogelijk, omdat Maschadov weigert nog langer met de Raad van Europa samen te werken wegens 'partijdigheid' en ook aan de kant van de Doemaleden de bereidheid om vertegenwoordigers van Maschadov te spreken verder is afgenomen.

PACE-lid Lord Judd was Speciale Rapporteur aan de PACE¹¹⁰ over Tsjetsjenië. Hij bezocht de regio geregeld, bracht gedegen, goed gebalanceerde rapportage uit en wist op effectieve wijze besprekingen te voeren over ontwikkelingen in Tsjetsjenië. Tijdens de wintersessie van de PACE, eind januari 2003, legde Judd zijn functie neer vanwege een verschil van inzicht over de wenselijkheid van het te houden referendum, eind maart. Daarop verklaarde Doema-lid en vice-voorzitter van de werkgroep, Dmitri Rogozin, dat de werkgroep geen bestaansrecht meer had.

Het aan de Raad van Europa gelieerde Comité ter Voorkoming van Marteling (CPT) heeft sinds het uitbreken van het tweede conflict meerdere bezoeken gebracht aan de Noordelijke Kaukasus, laatstelijk in mei 2002. De Russische Federatie is de enige lidstaat die niet akkoord is gegaan met openbaarmaking van de CPT-rapporten. Op 10 juli 2001 bracht het Comité een openbare, kritische

---

¹⁰⁵ Onder andere Amnesty International, Human Rights Watch.

¹⁰⁶ Bijvoorbeeld Amnesty International en Human Rights Watch

¹⁰⁷ Met uitzondering van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Mary Robinson, die in april 2000 een bezoek aan Tsjetsjenië bracht, doch tot een aantal locaties geen toegang kreeg.

¹⁰⁸ Amnesty International, *Op weg naar de wet: mensenrechten in Rusland* (2003), pp.104-114.

¹⁰⁹ Op dit moment Malta.

¹¹⁰ Parliamentary Assembly of the Council of Europe.

verklaring uit over de situatie in Tsjetsjenië en over het gebrek aan uitvoering door Moskou van effectieve maatregelen ter verbetering daarvan.¹¹¹

Sinds 1998 hebben Russische burgers de mogelijkheid een individuele klacht in te dienen bij de Europese Commissie en het Hof voor de rechten van de mens.¹¹² Het Hof heeft op 16 januari 2003 ingestemd met de behandeling van zes Tsjetsjeense zaken die zijn aangespannen door nabestaanden van slachtoffers die vielen in de eerste fase van het tweede gewapende conflict in Tsjetsjenië. Zij stellen dat Russische soldaten hebben gemarteld, vermoord en bombardementen op burgerdoelen hebben uitgevoerd. Het Hof heeft de zaken in behandeling genomen zonder dat aan de prealabele voorwaarde was voldaan van uitputting van de nationale rechtsmiddelen, omdat naar het oordeel van het Hof geen afdoende effectieve nationale rechtsmiddelen voorhanden waren.

De OVSE 'Assistance Group' voor Tsjetsjenië (AG) heeft tot 2003 regelmatig gerapporteerd over Tsjetsjenië, waarbij onder andere op kritische wijze mensenrechtenschendingen van beide partijen in het conflict werden beschreven. Volgens mensenrechtenactivisten liet de effectiviteit van de OVSE in Tsjetsjenië veel te wensen over, omdat er te weinig waarnemers ter plaatse waren¹¹³ en de politieke wil bij Europa en de Verenigde Staten ontbrak om het mandaat ten volle te benutten.¹¹⁴ Per januari 2003 heeft de OVSE de AG moeten terugtrekken uit Tsjetsjenië, aangezien geen overeenstemming met de Russische overheid kon worden bereikt over een nieuw mandaat. Van Russische zijde werd gesteld dat de AG voortdurend kritiek uitte op de Russische Federatie, maar geen oog had voor de positieve wijzigingen die de laatste tijd zich hebben voltrokken in Tsjetsjenië.¹¹⁵ De Russische overheid stelt zich op het standpunt dat de AG alleen humanitaire taken zou mogen uitvoeren, terwijl de OVSE daarnaast juist een politieke rol (mensenrechten, conflictbemiddeling) voor de AG zag weggelegd. In april werd een tentatief akkoord bereikt over een nieuw mandaat bestaande uit assistentie bij: verkiezingen en goed bestuur; hervorming rechtspraak en politiek; sociale en economische ontwikkeling; ontwikkeling media.

Voor alle bovengenoemde instanties geldt als belangrijk probleem dat zij niet of in beperkte mate in Tsjetsjenië zelf kunnen rondreizen, wegens de slechte veiligheidssituatie en de restricties opgelegd door de Russische autoriteiten.

---

¹¹¹ Een dergelijke actie door het CPT is hoogst uitzonderlijk.

¹¹² In 2002 zijn in totaal 4.006 klachten ingediend door Russische staatsburgers. Er wordt in de statistieken echter geen nadere informatie gegeven over de aard van deze klachten.

¹¹³ De AG bestond uit zes internationale medewerkers waarvan er maximaal drie tegelijk in het gebied konden zijn vanwege de slechte veiligheidssituatie. Hun bewegingsvrijheid in Tsjetsjenië was beperkt. Het hoofdkwartier van de AG bevond zich in Znamenskoje, in Noord-Tsjetsjenië.

¹¹⁴ Amnesty International, *Op weg naar de wet*, pp. 104-114.

¹¹⁵ ANP, *OVSE nog niet terug naar Tsjetsjenië*, (12 maart 2003, kenmerk 121637 mrt 03).

3.3 Naleving en schendingen

Willekeurig geweld jegens de burgerbevolking en schendingen van mensenrechten komen, volgens alle geraadpleegde bronnen, in de deelrepubliek Tsjetsjenië zeer regelmatig voor.

Aanhouding en mishandeling

Burgers in Tsjetsjenië worden regelmatig door Russische militairen of ander Russisch veiligheidspersoneel aangehouden en lastiggevalen, waarbij gewelddadige behandeling en afpersing voorkomen. Vrouwen en kinderen worden in mindere mate aangehouden en lastig gevallen dan mannen. Desondanks komt het veelvuldig voor dat vrouwen aangerand of verkracht worden door Russische militairen. Russische troepen zouden zich bovendien regelmatig schuldig maken aan plundering en roof.

Bewegingsvrijheid

In Tsjetsjenië bestaat een uitgebreid netwerk van permanente en mobiele controleposten ('blokposty'). Deze controleposten worden bemand door Russische troepen en Tsjetsjeense politieagenten. Van passerende burgers wordt vrijwel altijd een geldbedrag verlangd en het komt vaak voor dat militairen passanten gewelddadig behandelen en eigendommen vernielen of afnemen. Februari 2003 werd door de Russische autoriteiten gemeld dat het aantal permanente controleposten in Grozny zou worden teruggebracht naar 32, omdat het effect van de grote hoeveelheid controleposten op de veiligheidssituatie marginaal is en ze een normalisering van het dagelijks leven in de weg staan.¹¹⁶ Over mobiele controleposten werd echter niets gemeld. Mobiele controleposten zouden gevaarlijker zijn dan permanente posten gezien het feit dat mobiele posten minder eenvoudig te controleren zijn. Dit zou van invloed kunnen zijn op de gedragingen van de militairen die de controlepost bemannen.

In Tsjetsjenië zijn veel controleposten tussen 21:00 en 6:00 uur niet operationeel, hetgeen betekent dat passanten niet doorgelaten worden. Op personen die zich in dit tijdsbestek buiten op straat bevinden kan geschoten worden. In feite is er derhalve een avondklok. De meeste burgers in Tsjetsjenië durven echter al niet meer na 16:00 uur te reizen, omdat vanaf dat tijdstip Russische militairen bij controleposten dronken of onder invloed van verdovende middelen kunnen zijn, waardoor het risico op een gewelddadige behandeling groter is dan daarvoor.

'Schoonmaakoperaties' ('Zatsjiski')

---

¹¹⁶

Verslag Raad van Europa vergadering d.d. 26 en 27 februari 2003.

Bij 'schoonmaakoperaties' wordt een dorp of wijk omsingeld door Russische militairen, waarna huis-aan-huis gezocht wordt naar wapens, explosieven, drugs en de identiteit van de bewoners wordt gecontroleerd. Sommige van deze acties volgen op guerrilla-acties van de rebellen. Volgens de meeste bronnen gingen 'schoonmaakoperaties' vaak gepaard met geweld tegen de burgerbevolking, mishandelingen, verkrachtingen, buitengerechtigde executies en verdwijningen.

Naar aanleiding van 'schoonmaakoperaties' uitgevoerd in de zomer van 2001, waarbij zich uitermate ernstige mensenrechtenschendingen hebben voorgedaan, is een storm van internationale, maar ook nationale protesten losgebarsten. In reactie hierop werd op 25 juli 2001 door de Procureur Generaal van Tsjetsjenië 'decreet nr. 46' uitgevaardigd, dat stipuleert dat schoonmaakoperaties dienen te worden uitgevoerd in aanwezigheid van een procureur en een vertegenwoordiger van het lokale civiele bestuur of, bij gebrek daaraan, een dorpsoudste of lokale religieuze leider. Deze instanties dienen van tevoren op de hoogte te worden gebracht van een dergelijke operatie. Daarnaast schrijft het decreet onder andere voor dat tijdens arrestaties bij schoonmaakoperaties de familieleden op de hoogte dienen te worden gesteld en dat de tijd van arrestatie en de plaats waarheen een arrestant wordt afgevoerd worden genoteerd.

Op 27 maart 2002 heeft generaal Vladimir Moltenskoi, toenmalig commandant van de Russische gecombineerde strijdkrachten in Tsjetsjenië, door het uitvaardigen van ordernummer 80 decreet 46 extra kracht bijgezet. Ordernummer 80 bevat additionele regels voor de uitvoering van schoonmaakoperaties: zo dient de burgemeester vooraf op de hoogte gesteld te worden van een in zijn plaats te houden operatie, de uitvoerenden dienen zichzelf te identificeren en geen maskers te dragen, nummerborden van gebruikte voertuigen moeten leesbaar zijn om te kunnen achterhalen welk legeronderdeel op welke locatie actief is geweest. Tevens is het volgens ordernummer 80 soldaten expliciet verboden tijdens operaties dronken te zijn, te plunderen en mensen af te persen.¹¹⁷

Aangaande de strengere regelgeving rond 'schoonmaakoperaties' hebben mensenrechtenorganisaties en internationale waarnemers¹¹⁸ aangegeven het invoeren van speciale regelgeving, bedoeld om de bescherming van mensenrechten tijdens schoonmaakoperaties te verbeteren, een positieve

---

¹¹⁷ Council of Europe, *Conflict in the Chechen Republic: Information Report* (22 september 2002) doc. 9559 – part I, Appendix 3: Order of the Commander of the Joint Troops Group (Forces) in the North-Caucasus Region of the Russian Federation, number 80.

¹¹⁸ Onder andere de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa: Commissioner for Human Rights: "Recommendation of the Commissioner for Human Rights" (Strasbourg, 30 mei 2002) en de Speciale VN-Vertegenwoordiger voor kinderen en gewapende conflicten: Office of the Special Representative, Report on mission to the Russian Federation including the North Caucasus (17 – 24 juni 2002).

ontwikkeling te vinden. Zij wijzen echter tegelijkertijd op het feit dat geen enkele ‘schoonmaakoperatie’, gehouden na het uitvaardigen van decreet 46 en ordernummer 80, overeenkomstig de nieuw geformuleerde standaard werd uitgevoerd.¹¹⁹

Gedurende de laatste maanden van de verslagperiode zijn minder grootschalige ‘schoonmaakoperaties’ uitgevoerd. Deze lijken nu te worden vervangen door ‘toegespitste acties’ (‘targeted operations’) die gericht zijn op specifieke verdachte individuen, families of plaatsen. Op deze toegespitste acties zijn het eerder genoemde decreet 46 en het ordernummer 80 niet van toepassing.

Volgens een rapport van de Tsjetsjeense procureur waren er in 2002 ongeveer 300 ontvoeringen van Tsjetsjeense burgers, waar Russische militairen bij betrokken waren.¹²⁰

Ondanks de verschuiving naar ‘toegespitste acties’ en ondanks het feit dat de Russische autoriteiten het grootste gedeelte van Tsjetsjenië redelijk onder controle zeggen te hebben, vonden in de verslagperiode ook nog verscheidene, grootschalige ‘schoonmaakoperaties’ plaats. Als reactie op de gijzelingsactie in een theater in Moskou is na oktober 2002 het aantal uitgevoerde acties zelfs aanzienlijk toegenomen. Verscheidene mensenrechtenorganisaties melden dat de Tsjetsjeense burgerbevolking zwaar onder de verschillende operaties lijdt.¹²¹

Arrestatie en detentie

Er vinden nog steeds op grote schaal al dan niet willekeurige arrestaties en detenties van Tsjetsjenen plaats. Volwassen Tsjetsjeense mannen worden door Russische troepen vaak beschouwd als (potentiële) rebellen en kunnen om die reden gearresteerd worden, zonder duidelijke, legale aanleiding.¹²² Dit komt omdat er niet altijd een duidelijke scheidslijn te trekken valt tussen strijders en niet-strijders. Het komt voor dat Tsjetsjeense (burger)mannen korte tijd in rebellenacties –hetzij ingehuurd, hetzij gedwongen– meevechten om na afloop het strijdtoneel te verlaten en huiswaarts te keren.

---

¹¹⁹ ACCORD/UNHCR: 8th European Country of Origin Information Seminar, Vienna, 28/29 juni 2002, pagina 221.

¹²⁰ Interfax, Nothing shocking about Data on Soldier’s Involvement in Abductions (17 april 2003).

¹²¹ I.W.P.R., Caucasus Reporting Service, nr.154 (7 november 2002) “Chechen Braced for Russian Reprisals” en tevens Human Rights Watch: Into Harm’s Way: forced return of displaced people to Chechnya vol. 15, no. 1, January 2003, pagina 16.

¹²² Human Rights Watch, Into Harm’s Way, pagina 4 en 16.

Het komt geregeld voor dat Tsjetsjenen lange tijd gevangen worden gehouden, vaak in niet-officiële detentiecentra¹²³, zonder te zijn voorgeleid of in staat van beschuldiging te zijn gesteld. Ook kunnen familie en advocaten lang niet altijd toegang tot de gedetineerden krijgen. Vaak wordt van familieleden of vrienden wapens, ammunitie of geld geëist in ruil voor vrijlating van de gearresteerde.¹²⁴

Naast detentiecentra bestaan ook 'filtratiekampen'.¹²⁵ Het is echter onbekend hoeveel 'filtratiekampen' er thans precies zijn, waar deze zich bevinden en hoeveel personen er worden vastgehouden, omdat het deels niet-officiële plaatsen van detentie betreft en het onduidelijk is welke plaatsen van detentie als 'filtratiekamp' kunnen worden aangemerkt.¹²⁶ De Russische autoriteiten geven hieromtrent geen officiële verklaringen af.¹²⁷

Verdwijningen

In de verslagperiode is sprake van een sterke stijging van het aantal Tsjetsjenen dat is verdwenen na te zijn gearresteerd, veelal bij controles op identiteitspapieren, bij 'schoonmaakoperaties' of bij nachtelijke ontvoeringen.¹²⁸ Soms kan de familie, vaak met de hulp van instanties van toezicht¹²⁹, na enige tijd alsnog achterhalen waar hun familielid wordt vastgehouden. Het komt ook voor dat arrestanten na enige tijd met zichtbare sporen van martelingen terugkeren. Er is echter ook een substantieel aantal gevallen van arrestanten bekend waar in het geheel niets meer van vernomen is.¹³⁰

---

¹²³ Detentiecentra kunnen gevangenis zijn. Mensen worden echter ook regelmatig vastgehouden in geïmproviseerde detentiecentra zoals schuren, gaten in de grond of metalen containers.

¹²⁴ Human Rights Watch, "Welcome to Hell", arbitrary Detention, Torture, and extortion in Chechnya (New York, oktober 2000).

¹²⁵ Detentieplaatsen waar de Russische autoriteiten Tsjetsjeense strijders van de burgers willen 'filtreren'.

¹²⁶ Wel werd in het verleden door Amnesty International melding gemaakt van 'filtratiekampen' in Mozdok (Noord Ossetië), Chernokozovo en Grozny en verder in Stravropol (een aan Tsjetsjenië grenzend gebied in de Russische Federatie), Urus-Martan, Tolstoy-Yurt, Kadyr-Yurt, en Chirri-Yurt. Bron: Amnesty International, bliksemacties van 22 februari en 23 maart 2000. Human Rights Watch publiceerde daarnaast in oktober 2000 een lijst van bij deze organisatie bekende plaatsen van detentie in en rond Tsjetsjenië, waarvan een deel mogelijk als 'filtratiekamp' zou kunnen worden aangemerkt. Bron: Human Rights Watch, "Welcome to Hell", arbitrary Detention, Torture, and extortion in Chechnya (New York, oktober 2000), blz. 98/99 (appendix 1).

¹²⁷ Het bestaan van 'filtratiekampen' wordt overigens wel door de autoriteiten toegegeven.

¹²⁸ Onder andere Human Rights Watch, World Report 2003: Europe & Central Asia: Russian Federation

¹²⁹ Zie paragraaf 3.2.

¹³⁰ Onder andere Human Rights Watch: World Report 2003: Europe & Central Asia: Russian Federation; US Department of State, Country Report (maart 2003) en Amnesty International.

Rechtsgang

Slechts in een klein aantal gevallen wordt door Tsjetsjeense burgers een klacht ingediend naar aanleiding van schending van hun rechten en vrijheden. Deels omdat men weet dat de kans gering is dat het iets zal opleveren, deels wegens angst voor intimidatie of wraak door de betrokken militairen of functionarissen¹³¹ en deels wegens praktische belemmeringen.¹³²

Volgens zowel internationale waarnemers als NGO's¹³³ is in de praktijk sprake van een hoge mate van straffeloosheid voor wat betreft mensenrechtenschendingen in Tsjetsjenië. De cijfers die de Russische procureurs aan de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa gaven, beamen dit beeld: in 2002 hebben militaire aanklagers in 44 zaken onderzoek gedaan naar misdaden begaan door militairen tegen Tsjetsjeense burgers, waarvan er 18 tot een rechtszaak leidden.¹³⁴ Het kantoor van de civiele aanklager meldt in 2002 in 77 zaken onderzoek te hebben verricht naar misdaden begaan door politie of speciale troepen tegen Tsjetsjeense burgers, waarvan er 7 tot een rechtszaak leidden. Aan PACE zijn geen cijfers gegeven over de afloop van de rechtszaken.¹³⁵

Wanneer deze aantallen vergeleken worden met het aantal misdaden tegen de burgerbevolking dat bij bijvoorbeeld het kantoor van Soeltygov of bij NGO's werd gerapporteerd, is het duidelijk dat slechts in een fractie van de gevallen onderzoek is verricht en dat in een nog veel kleiner aantal een rechtszaak heeft plaatsgevonden, zodat het aantal veroordelingen miniem is.

Een veelgehoorde klacht is dat zaken tussen wal en schip raken, doordat noch de civiele aanklager, noch de militaire aanklager, die niet snel is overtuigd van betrokkenheid van militairen, zich ter zake bevoegd acht.

Als een van de weinige voorbeelden van een strafzaak tegen legerpersoneel valt de rechtszaak tegen commandant Boedanov te noemen. Hij heeft bekend in maart 2000 de 18-jarige Tsjetsjeense Elza Kungayeva, te hebben vermoord. Uit autopsie

---

¹³¹ Deze angst is niet ongegrond; dergelijke gevallen hebben zich inderdaad voorgedaan. Zie bijvoorbeeld Chechnya Justice Initiative, [Annual Report 2002](#) en US Department of State.

¹³² Zo bevinden de paar reeds functionerende rechtbanken zich alleen in relatief veilige gebieden, die voor veel burgers op zo lange reisafstand gelegen zijn, dat het niet mogelijk is voor de avondklok weer thuis te zijn (Memorial, [The internally displaced persons](#)).

¹³³ Zie onder andere Parliamentary Assembly Council of Europe, [The human rights situation in the Chechen Republic](#) (13 maart 2003); Amnesty International; Human Rights Watch; US Department of State.

¹³⁴ De cijfers voor de gehele periode sinds het uitbreken van het tweede conflict in 1999 zijn: 162 zaken waarin onderzoek werd verricht, waarvan 97 werden gesloten en 57 tot een rechtszaak kwamen.

¹³⁵ Deze cijfers werden op 17 jan. 2003 ontvangen. Zie Parliamentary Assembly Council of Europe, [The human rights situation in the Chechen Republic](#) (13 maart 2003).

bleek de vrouw vlak voor haar dood te zijn verkracht. De openbaar aanklager is tot strafvervolging overgegaan, waarbij de verkrachting van de vrouw niet ten laste werd gelegd. Vier verschillende medisch instituten zijn in de loop der tijd verzocht te rapporteren over de geestestoestand van de verdachte ten tijde van het delict. Twee van de vier gaven aan dat de verdachte toerekeningsvatbaar was, de laatste twee instituten gaven aan dat de verdachte tijdens de wurging tijdelijk ontoerekeningsvatbaar is geweest. Op basis van deze laatste twee rapporten werd Boedanov op 31 december 2002 door de rechtbank in Rostov aan de Don vrijgesproken en voor behandeling naar een instituut voor psychiatrisch gestoorde criminelen gestuurd. Zowel binnen als buiten Rusland is dit vonnis hevig bekritiseerd. De militaire Kamer van het Hooggerechtshof heeft het vonnis op 28 februari vernietigd en bepaald dat deze zaak opnieuw zal moeten voorkomen, aangezien verscheidene fouten gemaakt zijn in dit proces. In de nieuwe rechtszaak kan additioneel psychiatrisch onderzoek door de rechtbank worden verzocht.¹³⁶

---

¹³⁶

The Moscow Times, Supreme court orders retrial for Budanov, 3 maart 2003.

4 Ontheemden uit Tsjetsjenië, in de Russische Federatie

4.1 Inleiding

In hoofdstuk drie is de mensenrechtensituatie in Tsjetsjenië besproken. In dit hoofdstuk wordt informatie verstrekt over Tsjetsjeense ontheemden die naar andere deelrepublieken in de Russische Federatie zijn gevlucht. Aandacht zal worden geschonken aan de juridische status van ontheemden, de veiligheidssituatie en humanitaire situatie in de buurrepublieken waar het merendeel van de ontheemden zich bevindt, alsmede aan de mogelijkheid voor Tsjetsjenen zich elders in de Russische Federatie te vestigen. Voor de federale juridische context zij verwezen naar paragraaf 3.1.

4.2 Juridische status van ontheemden in de Russische Federatie

Theorie en praktijk inzake vestigingsvrijheid

Het restrictieve Sovjetsysteem van woonplaatsregistratie, 'propiska', werd in de Russische Federatie in 1993 door invoering van de federale wet op vrije vestiging formeel beëindigd. In deze wet werd het recht op bewegingsvrijheid en vrijheid van vestiging vastgelegd en de term 'propiska' officieel afgeschaft. Het systeem van 'propiska' werd met de komst van bovengenoemde wet omgezet in een verplichting voor de burgers zich bij de autoriteiten op basis van aangifte te laten registreren in de woonplaats van tijdelijke¹³⁷ of permanente¹³⁸ vestiging.

In de praktijk werd in verschillende regio's nieuwe lokale regelgeving met betrekking tot woonregistratie aangenomen, die haaks staat op de grondwet en de nieuwe federale wet, waarmee lokale autoriteiten administratieve en financiële barrières opwierpen voor burgers die zich in die regio's willen vestigen.¹³⁹

---

¹³⁷ Tijdelijke registratie is bestemd voor periodes van kort verblijf (variërend van enkele dagen tot maximaal zes maanden) op een ander dan het permanente adres, bijvoorbeeld wegens vakantie, bezoek aan familie, verblijf in een ziekenhuis of voor een zakelijk bezoek.

¹³⁸ Het vaste woonadres.

¹³⁹ Meer informatie aangaande dit onderwerp is te vinden in het algemeen ambtsbericht Staatsburgerschap- en Vreemdelingenwetgeving in de Republieken van de voormalige Sovjet-Unie (augustus 2002) p.88-97.

Statusverlening gedurende het eerste conflict in Tsjetsjenië (1994-1996)

Ontheemden uit Tsjetsjenië kregen gedurende het vorige conflict in Tsjetsjenië vrij eenvoudig de juridische status van 'Forced Migrant'¹⁴⁰ (FM). Deze status was gebaseerd op de 'Law on Forced Migrants' van 28 december 1995.¹⁴¹ De status van FM kon worden aangevraagd bij de Federale Migratiedienst en haar vertegenwoordigingen in de regio's. Een aanzienlijk deel van de ontheemden die deze status aanvroeg, bestond uit etnisch Russen.¹⁴² Na ontvangst van een FM-certificaat kwam men in aanmerking voor een woonvergunning elders in de Russische Federatie, huisvesting, medische verzorging en eventuele financiële ondersteuning. Ook mocht men op basis van deze status werken en studeren. Circa 162.000 ontheemden hebben als gevolg van het vorige conflict in Tsjetsjenië een FM-status verkregen in 79 regio's van de Russische Federatie.¹⁴³¹⁴⁴

Statusverlening gedurende de interim-periode (1996-1999)

Na de totstandkoming van het akkoord van Chasavjoert in augustus 1996¹⁴⁵ werd het gewapende conflict in Tsjetsjenië door de Russische autoriteiten als beëindigd beschouwd. Personen die na augustus 1996 Tsjetsjenië verlieten, kwamen derhalve niet meer in aanmerking voor de FM-status. Voor wat het verkrijgen van nieuwe identificatiedocumenten betreft, vielen zij onder het reguliere regime, hetgeen inhield dat men een aanvraag daartoe moest indienen in de plaats waar men een permanente woonplaatsregistratie had.

---

¹⁴⁰ De Russische regelgeving kent de status 'ontheemde' niet. De 'Forced Migrant' status is echter vergelijkbaar.

¹⁴¹ Deze wet vormde een amendement op de 'Law on forcibly displaced persons' van februari 1993. Artikel 1 van de nieuwe wet kent de volgende definitie van 'forced migrant': "A forced migrant shall be a citizen of the Russian Federation, who was forced to leave his/her place of permanent residence due to violence committed against him/her or members of his/her family or persecution in other forms, or due to a real danger of being subject to persecution for reasons of race, nationality, religion, language or membership of some particular social group or political opinion following hostile campaigns with regard to individual persons or groups of persons, mass violations of public order."

¹⁴² Het betrof daarbij voornamelijk etnisch Russen omdat de ontheemden van andere etniciteit (met name etnisch Tsjetsjenen, maar onder andere ook etnisch Ingoesj) er vanuit gingen terug te keren naar Tsjetsjenië na afloop van de vijandigheden. Zoals bekend liep het conflict van 1994-1996 uit op het akkoord van Chasavjoert (zie paragraaf 2.2). De meeste etnisch Russen zagen geen heil in terugkeer naar Tsjetsjenië en hoopten in andere delen van de Russische Federatie een nieuw bestaan te kunnen opbouwen.

¹⁴³ UNHCR, [UNHCR Paper](#) (feb. 2003).

¹⁴⁴ Voor zover bekend, zijn de FM-statussen ook thans nog geldig, doch zijn deze in vrijwel alle gevallen reeds enige jaren geleden omgezet in een permanente woonregistratie op een nieuw adres, buiten Tsjetsjenië. Ook al is daarmee het primaire voordeel van een FM-status verwezenlijkt, is het mogelijk dat sommigen de FM-status niet hebben beëindigd wegens de uitkeringen waar statushouders recht op hebben.

¹⁴⁵ Zie tevens hoofdstuk 2.2.

Statusverlening gedurende het tweede conflict (sinds september 1999)

Sinds het uitbreken van het huidige conflict in Tsjetsjenië zijn vrijwel geen FM-statussen toegekend. De Russische autoriteiten beschouwen het huidige conflict als een 'antiterroristische operatie' en zien de ontheemden die het gebied als gevolg van deze operatie ontvluchten, als personen die tijdelijk hun woonplaats hebben verlaten.

In totaal zijn sinds 1999 ongeveer 300.000 mensen gevlucht uit Tsjetsjenië.¹⁴⁶ Naar schatting 103.000 ontheemden bevonden zich eind 2002 in Ingoesjetië, 48.000 in de rest van de Russische Federatie¹⁴⁷ (waaronder 10.000-20.000 in Moskou) en de overigen zijn naar het buitenland vertrokken. Sinds 1999 is de status van 'forced migrant' nog slechts aan 13.232 ontheemden uit Tsjetsjenië toegekend.¹⁴⁸ Het ging daarbij vrijwel altijd om personen met een andere dan de Tsjetsjeense etniciteit¹⁴⁹, die vaak al gedurende het eerste conflict gevlucht waren, maar vanwege de zeer langdurige procedures, nu pas de status toegekend kregen.

Het verkrijgen van de status van 'forced migrant' is van groot belang voor ontheemden. In de praktijk maken ontheemden alleen dan kans op (permanente) woonregistratie buiten Tsjetsjenië, indien zij in het bezit zijn van deze status. Bovendien hebben, zoals reeds genoemd, ontheemden dan tevens recht op bepaalde vormen van staatssteun.

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de regionale migratiediensten twee dagen na het uitbreken van het tweede conflict zijn geïnstrueerd om een nieuwe interpretatie te geven aan de 'Law on Forced Migrants': voortaan kregen alleen ontheemden die vervolgd werden een 'forced migrant' status. Volgens de instructie is vervolging door het Russische leger of politie niet mogelijk, omdat deze troepen juist aanwezig zijn om de rechtsorde en democratie te herstellen en vervolging door de rebellen kan evenmin een status opleveren, omdat de Russische troepen aanwezig zijn om bescherming te bieden.¹⁵⁰

In de praktijk is het slechts incidenteel mogelijk gebleken om na een lange rechtsgang alsnog de status van 'forced migrant' te verkrijgen. Zelfs in gevallen waarin Tsjetsjenen, met de hulp van NGO's, duidelijke bewijzen hadden geleverd

---

¹⁴⁶ Amnesty International, *Op weg naar de wet*, pag. 131. De schattingen lopen echter sterk uiteen: Zo spreekt Memorial over een totaal van 568.449 ontheemde personen. In dit cijfer zijn echter tevens de binnenlands ontheemden (140.000) en de reeds teruggekeerde ontheemden verwerkt. (*The IDP's from Chechnya*, pp. 6 en 12) en de Norwegian Refugee Council over 160.000 personen (waarvan slechts 45.000 buiten Ingoesjetië)

¹⁴⁷ UNHCR, *UNHCR Paper* (feb. 2003).

¹⁴⁸ UNHCR, *UNHCR Paper* (feb. 2003).

¹⁴⁹ Vrijwel altijd etnisch Russen.

¹⁵⁰ Memorial, *The internally displaced persons* en Moscow Helsinki group, *Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia*.

van vervolging door de rebellen als gevolg van hun werkzaamheden voor de Russische autoriteiten in Tsjetsjenië, werd over het algemeen de status van ‘forced migrant’ geweigerd.¹⁵¹

Aangenomen mag worden dat de situatie voor ontheemden die tijdens het vorige conflict Tsjetsjenië waren ontvlucht, door de hierboven beschreven wettelijk vastgelegde rechten beter was en is, dan voor de ontheemden die tijdens het tweede conflict zijn gevlucht. Desondanks kon ook de groep etnisch Tsjetsjeense ontheemden die het vorige conflict ontvluchtte op problemen stuiten. Dit kwam omdat in de praktijk aan deze wettelijk vastgelegde rechten, door discriminatie jegens onder andere Tsjetsjenen (zie paragraaf 4.5), niet altijd de hand werd gehouden. Andere noord-Kaukasische volken hebben vergelijkbare problemen ondervonden.¹⁵²

Registratie als ‘Persoon die tijdelijk zijn vaste verblijfplaats heeft verlaten in verband met terroristische acties’

Tot op heden is de juridische status van de ontheemden die na 2001 Tsjetsjenië zijn ontvlucht, onduidelijk. De Russische Federale Migratiedienst registreerde de ontheemden die zich binnen de Russische Federatie bevonden, als ‘personen die tijdelijk hun vaste verblijfplaats hebben verlaten in verband met terroristische acties’ (PTV). Deze categorie komt echter niet in de bestaande Russische wetgeving voor. De registratie heeft slechts humanitaire en statistische doeleinden.¹⁵³ Ontheemden dienden voor deze registratie formulier nummer 7 in te vullen dat na registratie door de autoriteiten als bewijs van registratie aan betrokkenen werd uitgereikt. Het formulier is geen identiteitsdocument. Deze registratie vond plaats in Tsjetsjenië, Ingoesjetië, Dagestan, Noord-Ossetië en Stravropol-Kray.¹⁵⁴

Sinds april 2001 zijn de autoriteiten echter gestopt met deze registratie voor humanitaire doeleinden. Zonder deze registratie hebben ontheemden formeel geen toegang tot humanitaire hulp door de Russische overheid, zoals voedsel en accommodatie in de door de Russische autoriteiten georganiseerde kampen.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Met opzet wordt in dit verband niet de term “Kaukasiërs” gebruikt, gezien het feit dat dit door bedoelde groep mensen als discriminerend beschouwd wordt.

¹⁵³ In de praktijk wordt door sommige ontheemden deze registratie abusievelijk als erkenning van hun ontheemdenstatus gezien.

¹⁵⁴ Volgens gegevens van de Verenigde Naties zou in augustus 2002 in totaal aan 276.143 ontheemden uit Tsjetsjenië formuliernummer 7 zijn afgegeven. Dit aantal omvat onder andere 182.626 formulieren voor personen in Tsjetsjenië, 78.303 in Ingoesjetië en 3.748 in Dagestan. (VN, *Consolidated inter-agency Appeal 2003*, Annex IV, pag 98)

¹⁵⁵ Achttien procent van de ontheemden in Ingoesjetië zit in een opvangkamp. Meer informatie hierover in paragraaf 4.3.2. Ongeregistreerde ontheemden kunnen wel hulp krijgen van lokale NGO's en internationale organisaties.

Het internationale Rode Kruis en de 'Danish Refugee Council' (DRC) registreren echter nog wel ontheemden. Volgens de DRC registratie bevonden zich eind maart 2003 nog circa 92.000 ontheemden in Ingoesjetië.

Bij vestiging van ontheemden in een nieuwe woonplaats in één van de omliggende deelrepublieken in de noordelijke Kaukasus werd door lokale autoriteiten soms het bezit van 'formulier nummer 7' als voorwaarde gesteld voor woonregistratie in de nieuwe woonplaats.

Uitgifte paspoorten

Sinds in 2001 de paspoortkantoren weer operationeel werden in Tsjetsjenië, dienen ontheemden zonder nieuwe woonregistratie¹⁵⁶ in principe in hun oude woonplaats in Tsjetsjenië een nieuw binnenlands paspoort aan te vragen. Hetzelfde geldt voor ontheemden die hun binnenlands paspoort hebben verloren of die pas na hun vlucht uit Tsjetsjenië de leeftijd hebben bereikt waarop zij een binnenlands paspoort moeten (of willen) aanvragen. In de praktijk levert dit gevaar op voor betrokkenen: zeker mannen die zonder documenten in Tsjetsjenië reizen, lopen groot risico gearresteerd te worden. Hier komt bij dat het bereiken van het paspoortkantoor niet een garantie geeft voor het verkrijgen van een paspoort: het is geregeld voorgekomen dat mensen lange tijd moesten wachten, dat het kantoor in kwestie geen blanco paspoorten meer in voorraad had of dat onbetaalbaar hoge steekpenningen werden gevraagd.¹⁵⁷

In de periode van september 1999 tot voorjaar 2000 mochten geen internationaal geldige ("buitenlandse") paspoorten worden afgegeven aan Tsjetsjeense ontheemden. Ook na opheffing van dit verbod is het echter moeilijk gebleven om in de plaats van tijdelijke woonregistratie een internationaal geldig paspoort te verkrijgen, omdat hiervoor bericht van de Tsjetsjeense autoriteiten dient te worden afgewacht, dat betrokken persoon toestemming heeft de Russische Federatie te verlaten.¹⁵⁸

Ondersteuning UNHCR

UNHCR ondersteunt ontheemden die problemen ondervinden bij het verkrijgen van een tijdelijke of permanente woonplaatsregistratie bij vestiging in een plaats

---

¹⁵⁶ In dit geval betreft het uitdrukkelijk ook ontheemden van andere dan de Tsjetsjeense etniciteit.

¹⁵⁷ Memorial, [The internally displaced persons](#) en Moscow Helsinki Group, [Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia](#).

¹⁵⁸ Iemand die gezocht wordt wegens criminele activiteiten of bijvoorbeeld hoge schulden heeft, mag het land niet verlaten.

buiten Tsjetsjenië (in Ingoesjetië en in andere delen van de RF) en probeert hen te helpen om hun verblijf elders te legaliseren.¹⁵⁹ UNHCR beschikt echter niet over kantoren in alle regio's van de RF en ondersteunt derhalve NGO's die migranten, inclusief ontheemden uit Tsjetsjenië, ter zake juridisch advies verlenen. Daarnaast blijft UNHCR bij de federale autoriteiten aandringen op naleving van de wet- en regelgeving die toeziet op vrije vestiging. Dezerzijds is niet bekend aan hoeveel ontheemden UNHCR steun kan verlenen of in welke mate zij daarin succesvol is.

4.3 Situatie in de aangrenzende deelrepublieken

4.3.1 Algemeen

Na het uitbreken van het tweede Tsjetsjeense conflict, was Ingoesjetië de enige regio in Rusland die de grenzen open stelde voor Tsjetsjeense ontheemden. In mei 2000 verbleven dan ook circa 230.000 ontheemden in Ingoesjetië; dit terwijl Ingoesjetië normaalgesproken slechts 360.000 inwoners telt. Eind 2002 waren dat er nog circa 103.000.

Nog steeds verblijft het grootste gedeelte van de ontheemden in Ingoesjetië, momenteel circa 92.000. Daarnaast verblijven circa 6.000 ontheemden in Dagestan en een kleiner deel in Noord-Ossetië, circa 4.000. Dezerzijds is geen informatie voorhanden over het huidige aantal ontheemden dat in andere omliggende deelrepublieken en provincies (zoals Kabardino Balkaria en Stavropol) verblijft.

Ontheemden uit Tsjetsjenië die zich in de naburige deelrepublieken Ingoesjetië of Dagestan bevinden, lopen in principe niet het risico slachtoffer te worden van gevechtshandelingen, hoewel in het direct aan Tsjetsjenië grenzende gebied in Ingoesjetië en Dagestan incidenteel gewapende schermutselingen of (pogingen tot) terroristische aanslagen voorkomen. Grote veiligheidsincidenten deden zich in de verslagperiode in de aangrenzende deelrepublieken niet voor.¹⁶⁰ Wel werd eind september 2002 enige dagen in Zuid-Ingoesjetië gevochten nadat zo'n 180 rebellen vanuit de Pakisivallei Ingoesjetië waren binnengetrokken en een Russische helikopter hadden neergeschoten.¹⁶¹ Naar aanleiding van deze gevechten zijn door Russische troepen ter plaatse enkele 'screeningsoperaties'¹⁶² uitgevoerd. Volgens dezerzijds geraadpleegde bronnen gaan deze 'screeningsoperaties' vanwege de aanwezigheid van internationale organisaties in het gebied zelden met

---

¹⁵⁹ Verenigde Naties, *Consolidated Inter-Agency Appeal for the Northern Caucasus 2003* (New York en Genève, november 2002) pagina 19.

¹⁶⁰ Als enig incident valt de bomaanslag in Kaspiisk, Dagestan te noemen. Zie noot 26.

¹⁶¹ UNHCR, *UNHCR Paper* (feb. 2003).

¹⁶² Tijdens een screeningsoperatie worden van alle aanwezige personen in een vluchtelingenkamp of nederzetting de papieren gecontroleerd.

willekeurig geweld gepaard en is er geen sprake van verdwijningen, mishandeling of marteling. Wel komt het voor dat tijdens ‘screeningsoperaties’ eigendommen worden afgenomen.

Ontheemden uit Tsjetsjenië die zich thans elders in de Russische Federatie – niet zijnde de naburige deelrepublieken – bevinden, lopen geen risico slachtoffer te worden van gevechtshandelingen.

4.3.2 Situatie in Ingoesjetië

Zoals hierboven reeds gemeld bevinden zich ongeveer 92.000 ontheemden in Ingoesjetië.¹⁶³ Vijfenvijftig procent woont bij familie of gastgezinnen in, achttien procent verblijft in opvangkampen en 27 procent heeft zich gevoegd bij een spontane nederzetting.¹⁶⁴ De kwaliteit van de opvang van ontheemden in Ingoesjetië verschilt. In het algemeen kan gesteld worden dat de situatie in spontaan ontstane nederzettingen slechter is dan in de tentenkampen. De ontheemden die bij gastgezinnen verblijven, veelal tegen betaling van kostgeld, hebben het in het algemeen iets beter dan de ontheemden die een ander onderkomen hebben. In de afgelopen jaren is het aantal mensen dat bij gastgezinnen verblijft, gedaald en dat in spontane nederzettingen gegroeid, omdat het na verloop van tijd voor de gastgezinnen financieel niet meer was op te brengen om voor zoveel extra mensen te moeten zorgen.¹⁶⁵

Begin 2002 is Zjazikov, met steun van Moskou, gekozen tot president van Ingoesjetië. Zijn beleid ten aanzien van Tsjetsjeense ontheemden wijkt af van dat van zijn voorganger Ausjev. Laatstgenoemde werkte minder met de federale overheid samen in onder andere terugkeerprogramma's voor Tsjetsjeense ontheemden die verbleven in Ingoesjetië zolang hun veiligheid in Tsjetsjenië niet gegarandeerd kon worden. Onder Zjazikov werken de Ingoesj autoriteiten nauwer samen met de federale autoriteiten bij het bevorderen van terugkeer van Tsjetsjeense ontheemden.

Humanitaire hulp aan de ontheemden uit Tsjetsjenië in Ingoesjetië wordt voor een belangrijk deel door de internationale gemeenschap en internationale en lokale NGO's verstrekt en verloopt nog steeds redelijk. Volgens de Verenigde Naties wordt thans door de activiteiten van de federale, regionale en lokale autoriteiten, tezamen met de activiteiten van lokale en internationale humanitaire organisaties grotendeels in de basisbehoeften van de ontheemden in Ingoesjetië voorzien.¹⁶⁶

---

¹⁶³ Telling 31 maart 2003, DRC, Mission Report.

¹⁶⁴ UNHCR, UNHCR Paper (feb. 2003).

¹⁶⁵ *ibid.*

¹⁶⁶ Verenigde Naties, Consolidated Inter-Agency Appeal, pagina 15.

Zoals gebruikelijk in de zomermaanden was zomer 2002 sprake van een geringe toename van het aantal ontheemden dat vanuit Ingoesjetië terugkeerde naar Tsjetsjenië. Keerden vóór juni 2002 gemiddeld 500 personen per maand terug naar Tsjetsjenië, in juni en augustus lag dit aantal ongeveer op 1.000 en in juli 2002 zelfs op meer dan 2.200 mensen.¹⁶⁷ Op een totaal aantal van ongeveer 116.000¹⁶⁸ ontheemde Tsjetsjenen in Ingoesjetië is dit terugkeercijfer niet hoog. In het jaar 2002 zijn in totaal zo'n 38.000 ontheemden teruggekeerd, waaronder 20.000 mensen die voorheen regelmatig heen en weer reisden tussen Ingoesjetië en Tsjetsjenië.¹⁶⁹

Het aantal mensen dat in de verslagperiode vanuit Tsjetsjenië naar Ingoesjetië kwam, nam af maar bedroeg nog steeds ongeveer 250 per maand. In dit getal zijn echter ook de 'shoppers' opgenomen: zij die met levensmiddelen heen en weer reizen tussen Ingoesjetië en Tsjetsjenië.¹⁷⁰ Daarnaast wordt aangenomen dat er nog steeds mensen zijn die Tsjetsjenië ontvluchten, met name wegens de slechte veiligheidssituatie aldaar.

Op 29 mei 2002 hebben Tsjetsjenië en Ingoesjetië een akkoord gesloten waarin vrijwillige permanente terugkeer naar Tsjetsjenië wordt geregeld. Afsproken werd dat voor het einde van 2002 de opvangkampen in Ingoesjetië ontruimd dienden te zijn, zonder dwang op de ontheemden uit te oefenen. Ingoesjetië telt zes grote opvangkampen¹⁷¹ en verscheidene kleinere. Om de vrijwillige, permanente terugkeer te bevorderen werd door de Tsjetsjeense overheid gratis vervoer naar Tsjetsjenië, woonruimte in Tijdelijke Accommodatie Centra in Grozny en tegemoetkoming in de kosten van levensonderhoud in Tsjetsjenië geboden.

Het akkoord tussen de Ingoesj en Tsjetsjeense overheden heeft tot onrust geleid onder de ontheemden die in tentenkampen verbleven, aangezien voor het eerst een finale datum genoemd werd waarop de kampen ontruimd zouden moeten zijn. De autoriteiten zijn voornemens na de winter de resterende kampen te sluiten.¹⁷²

Sinds de gijzeling in Moskou in oktober 2002 is de druk op ontheemden om terug te keren aanzienlijk toegenomen, mede omdat de autoriteiten vreesden voor recrutering van nieuwe rebellen in de kampen. Zo werd verlenging van de tijdelijke registratie steeds moeilijker gemaakt en werd het internationale organisaties verboden kapotte tenten nog te vervangen.¹⁷³ Ook zijn Russische

---

¹⁶⁷ Verenigde Naties, Consolidated inter-agency Appeal 2003 (New York en Genève, november 2002) pagina 5.

¹⁶⁸ Cijfers: 1 augustus 2002, DRC, Mission Report

¹⁶⁹ UNHCR, UNHCR Paper (feb. 2003).

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Het betreft de kampen Aki-Yurt, Sputnik, Alina, Bella, Satzita en Bart.

¹⁷² UNHCR, UNHCR Paper (feb. 2003).

¹⁷³ UNHCR, UNHCR Paper (feb. 2003).

soldaten diverse keren aan de poorten van verscheidene tentenkampen verschenen en hebben ze naast verscheidene kampen aan basis opgezet. Deze acties werden als uitermate bedreigend ervaren door de bewoners van de kampen.¹⁷⁴ Zij dienden bij het passeren van de toegangspoorten hun legitimatiebewijzen aan de Russische militairen te tonen.

Enkele malen is de finale sluitingsdatum voor opvangkamp Aki-Yurt uitgesteld, maar uiteindelijk werd op 4 december 2002 het kamp gesloten, waarbij de bewoners gedwongen werden te vertrekken.¹⁷⁵ De Russische autoriteiten gaven als reden voor sluiting van Aki-Yurt de slechte hygiënische staat en de slechte brandveiligheid van het kamp.¹⁷⁶ De autoriteiten boden de ontheemden huisvesting aan in Tijdelijke Accommodatie Centra in Tsjetsjenië en Ingoesjetië. De NGO 'Human Rights Watch' heeft deze alternatieven onderzocht. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat van de twaalf genoemde TAC's tien niet bestonden of onbewoonbaar of reeds bezet waren.¹⁷⁷

Tellingen van de 'Danish Refugee Council' geven aan dat op 28 november 2002 nog 1.413 personen in Aki-Yurt aanwezig waren. Slechts ongeveer de helft van de bewoners zou daadwerkelijk zijn teruggekeerd naar Tsjetsjenië, de rest zou zich hebben gevestigd in spontane nederzettingen, zonder water, gas en elektriciteit. Mensenrechtenorganisaties geven aan dat het niet aannemelijk is dat inwoners van Aki-Yurt het kamp vrijwillig hebben verlaten.

Internationale humanitaire organisaties staan onder druk van de Russische autoriteiten hun activiteiten te verleggen van Ingoesjetië naar Tsjetsjenië, teneinde terugkeer van ontheemden te bevorderen.

In geen enkel geval zijn ontheemden echter fysiek gedwongen terug te keren naar Tsjetsjenië.¹⁷⁸

Identiteitscontroles

In de verslagperiode werden door federale troepen enkele 'screeningoperaties' in Ingoesjetië uitgevoerd in nederzettingen en kampen waar ontheemden uit Tsjetsjenië verblijven. Daarbij werd een onbekend aantal personen gearresteerd dat verdacht werd van lidmaatschap van Tsjetsjeense strijdgroepen.

---

¹⁷⁴ Verenigde Naties, *Consolidated inter-agency Appeal 2003*, pagina 5.

¹⁷⁵ De vijf andere grote vluchtelingenkampen zijn tot op heden niet gesloten.

¹⁷⁶ VN, *Summary of Developments internally displaced persons in Ingushetia, Russian Federation*, (Moskou, 10 december 2002).

¹⁷⁷ Human Rights Watch, *Into harm's way: forced return of displaced people to Chechnya*, pagina 8.

¹⁷⁸ UNHCR, *UNHCR Paper* (feb. 2003).

Ook buiten de kampen worden regelmatig identiteitscontroles uitgevoerd, waarbij het niet kunnen tonen van de juiste papieren kan leiden tot arrestatie en detentie.

Relatie met lokale bevolking

Zoals gezegd, was Ingoesjetië de enige Russische regio die na het uitbreken van het tweede conflict de grenzen openstelde en de Tsjetsjeense ontheemden gastvrij opving. In de verslagperiode van dit ambtsbericht was sprake van enige spanning tussen ontheemden uit Tsjetsjenië en de lokale bevolking in Ingoesjetië, hetgeen niet verwonderlijk is gezien het extreem grote aantal ontheemden (92.000) vergeleken met de lokale bevolking (360.000) en de grote last die dat oplevert voor het reeds straatarme Ingoesjetië. Grote incidenten hebben zich echter niet voorgedaan. Wel is melding gemaakt van een aantal door de Ingoesj politie uitgevoerde acties waarbij Tsjetsjeense ontheemden werden gearresteerd. Voor zover bekend, betrof het echter Tsjetsjenen die zich schuldig hadden gemaakt aan criminele activiteiten.¹⁷⁹

Overigens zijn van de in Ingoesjetië verblijvende ontheemden uit Tsjetsjenië circa 35.000 mensen van etnisch Ingoesje afkomst. Circa 30.000 etnisch Ingoesjeten uit Tsjetsjenië zullen volgens schattingen van de Verenigde Naties niet naar Tsjetsjenië terugkeren, maar zich permanent in Ingoesjetië vestigen.

4.3.3 Situatie in Dagestan en Noord-Ossetië

Van ontheemden uit Tsjetsjenië die naar Dagestan en Noord-Ossetië gevlucht zijn, wordt gemeld dat de mensenrechtensituatie nauwelijks verschilt van de mensenrechtensituatie van de autochtone bevolking. Met name in Dagestan is er wel maatschappelijke discriminatie tegen Tsjetsjenen als gevolg van diverse aanvallen door de rebellen op de deelrepubliek.¹⁸⁰ In de praktijk worden echter niet veel incidenten gemeld, wegens het geringe aantal ontheemden, dat doorgaans bij familie verblijft en uiterlijk niet wezenlijk verschillen van de autochtone bewoners.

Er verblijven volgens de geraadpleegde bronnen circa 8.000 ontheemden uit Tsjetsjenië in Dagestan en ongeveer 4.000 in Noord-Ossetië. Naast enkele lokale mensenrechtenorganisaties zetten UNHCR, Artsen zonder Grenzen en het Rode Kruis zich voor deze groep ontheemden in. Door het relatief lage aantal ontheemden vallen de spanningen tussen ontheemden en lokale bevolking mee.

¹⁷⁹

Zo werden op 8 januari 2003 door de Ingoesj politie met groot machtsvertoon dertien Tsjetsjenen opgepakt die verdacht werden van betrokkenheid bij de moord op twee verkeersagenten en de ontvoering van een vrouw uit de regio. (Prague Watchdog, [Ingoesj police detain thirteen Chechen refugees](#), January, 8, 2003, www.watchdog.cz)

¹⁸⁰

UNHCR, [UNHCR Paper](#) (feb. 2003).

Zowel in Dagestan als in Noord-Ossetië verblijft het grootste gedeelte van de ontheemden uit Tsjetsjenië bij familieleden. De humanitaire situatie voor hen die bij familie verblijven is in het algemeen iets beter dan voor ontheemden die in spontane nederzettingen verblijven. Overheidsopvang komt nauwelijks voor. In het jaar 2002 zijn circa 2.000 ontheemden uit Dagestan teruggekeerd naar Tsjetsjenië. Terugkeercijfers uit Noord-Ossetië zijn niet voorhanden.

4.4 Verblijf elders in de Russische Federatie

Inleiding

In deze paragraaf zal in algemene zin worden gesproken over de situatie voor etnisch Tsjetsjenen verblijvend buiten de noordelijke Kaukasus¹⁸¹. In alle regio's, met uitzondering van Ingoesjetië¹⁸², ondervinden Tsjetsjenen problemen, doorgaans samenhangend met discriminatie. Wel verschilt de mate waarin per regio en per gemeente. Over het algemeen ondervinden Tsjetsjenen meer problemen in de steden dan op het platteland en zijn de problemen in Moskou, Krasnodar en Stavropol het grootst¹⁸³.

In Moskou wonen in totaal een paar honderdduizend etnisch Tsjetsjenen. De meeste van hen zijn geen ontheemden¹⁸⁴. Deze grote groep Tsjetsjenen ondervindt weliswaar incidenteel enige problemen wegens de discriminatie van Tsjetsjenen, maar kan zich doorgaans goed handhaven, uitzonderingen daargelaten. Belangrijk verschil met het merendeel van de ontheemden die na het tweede Tsjetsjeense conflict zijn gearriveerd (circa 10.000-20.000 personen), is dat de groep die al lange tijd in Moskou woont, vrijwel zonder uitzondering over een permanente woonregistratie in Moskou beschikt.

In het onderstaande wordt vaak specifiek de situatie Moskou beschreven, omdat daar de meeste informatie over bestaat. Dezelfde problemen worden doorgaans echter ook elders in de Russische Federatie ondervonden, hoewel meestal in mindere mate. Sint Petersburg kent evenveel restricties inzake woonregistratie als Moskou, doch aangezien de groep Tsjetsjeense ontheemden daar veel kleiner is,

---

¹⁸¹ In de Kaukasusregio ondervinden Tsjetsjenen geen (Ingoesjetië), dan wel veel minder (Dagestan, Noord-Ossetië) discriminatie, omdat ze daar qua uiterlijk nauwelijks afwijken van de autochtone bevolking en er zowel cultureel als etnisch verwantschap bestaat.

¹⁸² Zie paragraaf 4.3. In Ingoesjetië is geen sprake van discriminatie van etnisch Tsjetsjenen. De etnisch Ingoesj zijn etnisch dan ook nauw verwant aan de Tsjetsjenen. Tsjetsjenen hebben in de verslagperiode echter wel problemen ondervonden als gevolg van de toegenomen druk om 'vrijwillig' terug te keren naar Tsjetsjenië.

¹⁸³ De problemen in deze regio's zijn het grootst wegens de terroristische aanslagen door –dan wel toegeschreven aan– Tsjetsjenen, de toestroom van honderdduizenden (im)migranten uit armere gebieden en de traditioneel sterke nationalistisch Russische gevoelens.

¹⁸⁴ UNHCR, UNHCR Paper (feb. 2003).

zijn de problemen daar minder groot dan in Moskou. Er zijn vrijwel geen etnisch Tsjetsjenen woonachtig buiten de noordelijke Kaukasus en de grote Russische steden. De ontheemden gaan doorgaans niet naar regio's waar geen Tsjetsjeense gemeenschap aanwezig is.

Maatschappelijke discriminatie

De negatieve houding in Rusland tegenover 'Kaukasiërs' stak reeds eind jaren zeventig de kop op, zonder dat hiertegen actie werd ondernomen van regeringszijde. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie kwamen grote migratiestromen op gang, met name naar relatief welvarende steden en regio's als Moskou en Sint Petersburg en de zuidelijke regio's. Terwijl de lokale bevolking in die steden over het algemeen nog werkzaam was bij staatsbedrijven, waren de nieuwkomers genoodzaakt nieuwe manieren te vinden om geld te verdienen. De meeste van hen startten een eigen winkeltje of een klein bedrijf, reden waarom velen van hen uiteindelijk qua welvaart een voorsprong hadden op de oorspronkelijke stadsbevolking, omdat zij zich eerder hadden aangepast aan de gewijzigde economische omstandigheden.¹⁸⁵ Een ander, aanzienlijk kleiner deel van de nieuwkomers kwam terecht in de (georganiseerde) criminaliteit.¹⁸⁶

De jaren negentig zijn moeilijke jaren geweest voor de meerderheid van de Russische bevolking: de levensstandaard en levensverwachting daalden¹⁸⁷, criminaliteit en corruptie stegen explosief, veel mensen raakten hun baan bij staatsbedrijven kwijt en in algemene zin was sprake van maatschappelijke ontwrichting.¹⁸⁸ Dergelijke omstandigheden vormden een gunstige voedingsbodem voor racisme. Bovendien was in de gehele voormalige Sovjet-Unie sprake van groeiend nationalisme, in een poging een eigen identiteit te herontdekken of te creëren. In de Russische Federatie, waar de bevolking voor 84% uit etnisch Russen bestaat, werden in eerste instantie de -uiterlijk goed herkenbare- 'Kaukasiërs' de meest gebruikte zondebok voor alle problemen. Na het uitbreken van het eerste Tsjetsjeense conflict in 1994, werden het specifiek de Tsjetsjenen. Sindsdien is de maatschappelijke discriminatie van Tsjetsjenen gestaag gegroeid, als gevolg van problemen veroorzaakt door de grote stroom van ontheemden die niet adequaat werd opgevangen door de autoriteiten, de

---

¹⁸⁵ De komst van de migranten leidde onder deze omstandigheden tot spanningen met de oorspronkelijke stadsbevolking en jaloezie, waardoor vooroordelen ontstonden als zouden de migranten over de rug van de Russen rijk worden door veel te hoge prijzen te rekenen in hun winkeltjes etc.

¹⁸⁶ Moscow Helsinki Group, Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia (2002).

¹⁸⁷ Een kwart tot een derde van de Russische bevolking leeft onder de armoedegrens. De inkomensongelijkheid in Rusland is inmiddels groter dan in de meeste ontwikkelingslanden.

¹⁸⁸ Sinds 2000 is eindelijk sprake van stabilisatie en zelfs verbetering: de levensverwachting is niet verder gedaald en de economie groeit gestaag.

terroristische acties gepleegd door Tsjetsjenen¹⁸⁹, de Russische slachtoffers die vielen tijdens de conflicten en de inmiddels bijna 400.000 Russen die vaak met haatgevoelens en psychische problemen terugkeerden na te hebben gediend bij leger en politie in Tsjetsjenië. In de periode tussen de conflicten was geen sprake van vermindering van de discriminatie. Wel was er na iedere terroristische actie een aanzienlijke verergering. Zo was na de explosie in Moskou van augustus 2000, 65% van de geënquêteerden van mening dat alle Tsjetsjenen uit Moskou verwijderd moesten worden en dat gebruik van grootschalige bombardementen in Tsjetsjenië gerechtvaardigd was. Ook is een ruime meerderheid van de bevolking van Moskou van mening dat alle Tsjetsjenen criminelen en terroristen zijn.

Deze wijdverbreide maatschappelijke discriminatie uit zich op verschillende manieren. In de eerste plaats laten veel overheidsfunctionarissen zich in hun handelen door hun vooroordelen en negatieve houding ten aanzien van Tsjetsjenen leiden, waardoor de rechten van Tsjetsjenen hen op arbitraire wijze ontzegd kunnen worden (zie hieronder). In de tweede plaats worden Tsjetsjenen regelmatig slachtoffer van maatschappelijke discriminatie, bijvoorbeeld doordat men hen niet als werknemer of als huurder wenst of door intimidatie en scheldpartijen van bijvoorbeeld buurt-, dorps- of klasgenoten. Soms worden Tsjetsjenen zelfs slachtoffer van geweld door bijvoorbeeld groepen 'Kozakken'¹⁹⁰ of skinheads^{191, 192}.

Woonregistratie¹⁹³

Op basis van de grondwet en andere federale wetgeving heeft een ieder het recht zich te vestigen waar hij wil. De registratieplicht behelst formeel niet meer dan het informeren van de politie over het nieuwe woonadres. In de praktijk worden de wetgeving alsmede de vonnissen van het Constitutionele Hof waarin de vrijheid van vestiging werd gewaarborgd, niet (geheel) door alle regio's

---

¹⁸⁹ Alleen ten aanzien van het gijzelingsdrama in oktober 2002 staat het onomstotelijk vast dat de actie werd gepleegd door Tsjetsjenen. Voor wat betreft de explosie in Moskou in augustus 2000 en de bomaanslagen in 1999 zijn nooit duidelijke bewijzen openbaar gemaakt waaruit blijkt dat ze door Tsjetsjenen werden gepleegd. Volgens de autoriteiten zijn alle aanslagen het werk van Tsjetsjeense terroristen geweest.

¹⁹⁰ Met name in het zuiden van Rusland.

¹⁹¹ Met name in grote steden als Moskou en St. Petersburg.

¹⁹² Moscow Helsinki Group, Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia (2002) en Amnesty International, 'Documenty!': Discrimination on grounds of race in the Russian Federation (2003).

¹⁹³ Bronnen: Memorial, Human Rights Center, The Internally Displaced Persons from Chechnya in the Russian Federation (juni 2002); Human Rights Watch, Briefing Paper on the Situation of Ethnic Chechens in Moscow, (24 februari 2003); Moscow Helsinki Group, Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia, (2002); Amnesty International, 'Documenty!': Discrimination on grounds of race in the Russian Federation, (2003); US Department of State, Country Reports of human rights practices: Russia – 2002, (maart 2003); persberichten; internationale waarnemers.

geïmplementeerd.¹⁹⁴ Het verkrijgen van woonregistratie¹⁹⁵ vormt derhalve een probleem voor veel migranten. Voor velen is dat echter op te lossen door het betalen van steekpenningen en het inschakelen van invloedrijke vrienden en familie. Voor Tsjetsjenen geldt dit in veel mindere mate, zeker sinds het uitbreken van het tweede conflict.

Naar aanleiding van een rechtszaak die de NGO 'Civic Assistance' had aangespannen tegen de gemeente Moskou, zijn op 5 februari 2002 enige verbeteringen doorgevoerd in het registratiesysteem. Zo werd de voorwaarde voor een minimum aantal vierkante meters woonruimte per geregistreerde opgeheven. Desalniettemin is het in de verslagperiode voor Tsjetsjenen nog moeilijker geworden om tijdelijke (laat staan permanente) woonregistratie in Moskou te verkrijgen. Hetzelfde geldt voor de overige regio's van Rusland, alleen in mindere mate.¹⁹⁶

Mensenrechtenorganisaties beschikken over aanwijzingen dat alle paspoortafdelingen van de politiebureaus¹⁹⁷ sinds het uitbreken van het tweede conflict in het geheim zijn geïnstrueerd om registratie van Tsjetsjenen te weigeren, onder opgave van ongeacht welke redenen.¹⁹⁸ In de praktijk wordt de registratieprocedure voor Tsjetsjenen allereerst zo moeilijk mogelijk gemaakt: vaak wordt de aanvraag niet eens in ontvangst genomen; gebeurt dat wel, dan kunnen aanvragen keer op keer kwijt raken of blijken steeds weer andere formaliteiten vereist. Bovendien komt het voor dat politieagenten de verhuurder van de woonruimte van de Tsjetsjeen in kwestie onder druk zetten opdat zij de registratie niet langer ondersteunen. Degenen die het doorzettingsvermogen hebben om steeds weer uren in de rij te gaan staan en ondanks intimidatiepogingen mondig genoeg zijn om hun aanvraag aanvaard te krijgen, kunnen uiteindelijk soms wel een tijdelijke registratie (maximaal 6 maanden) verkrijgen. Registratie voor een langere periode wordt slechts in uitzonderlijke omstandigheden toegekend.

---

¹⁹⁴ Met name de relatief welvarende gebieden die de grote groepen migranten aantrekken: Moskou, St. Petersburg en de zuidelijke regio's Krasnodar en Stavropol.

¹⁹⁵ In de volksmond wordt nog steeds de sovjetterm 'propiska' gebezigd, ook al is het inmiddels formeel niet meer vereist om toestemming te vragen voor het verhuizen naar een andere plaats, zoals in de voormalige Sovjet-Unie wel verplicht was middels de propiska.

¹⁹⁶ Met uitzondering van Krasnodar, waar het nog moeilijker is dan in Moskou om woonregistratie te verkrijgen.

¹⁹⁷ Bij deze paspoortafdelingen dient woonregistratie aangevraagd te worden.

¹⁹⁸ Dit geldt voor de gehele Russische Federatie.

Identiteitscontroles¹⁹⁹

Op basis van de Politiewet mag een agent een burger alleen om identiteitspapieren vragen indien er een gegronde verdenking bestaat dat de persoon in kwestie een overtreding of misdrijf heeft begaan. Fouilleren en het doorzoeken van bagage is alleen toegestaan indien er gereede verdenkingen bestaan dat de persoon in kwestie wapens, explosieven of drugs bij zich heeft.²⁰⁰ Iemand die is aangehouden bij een identiteitscontrole mag maximaal 48 uur worden vastgehouden. Daarna dient voorgeleiding voor een procureur of rechter plaats te vinden.

In de praktijk worden mensen die uiterlijk herkenbaar zijn als afkomstig uit de Kaukasus, vrijwel altijd aangehouden voor identiteitscontrole, wanneer zij een agent passeren.²⁰¹ Iemand die niet over de juiste papieren beschikt, kan beboet worden. Daarnaast verlangt de politie doorgaans steekpenningen. Met name Tsjetsjeense mannen die niet over registratie beschikken, worden soms meegenomen naar het politiebureau voor nader verhoor.

Controles aan huis en huiszoekingen²⁰²

Het komt voor dat politieagenten in buurten of flats waarvan ze weten dat er veel Tsjetsjenen wonen, aan huis controleren of de bewoners over de juiste registratie beschikken. Ongeregistreerde bewoners dienen dan steekpenningen te betalen. Voorts wordt soms gedreigd met uitzetting.

Gerichte huiszoekingen vinden eveneens met enige regelmaat plaats bij zowel geregistreerde als ongeregistreerde Tsjetsjenen, soms ook zonder dat de politie daartoe over de vereiste papieren beschikt. Deze huiszoekingen vinden doorgaans op ruwe wijze plaats: het komt vaak voor dat de bewoners agressief behandeld worden en dat een deel van hun spullen wordt vernield of gestolen. Soms worden bewoners meegenomen naar het politiebureau voor nader verhoor.

---

¹⁹⁹ Bronnen: Memorial, Human Rights Center, [The internally displaced persons from Chechnya in the Russian Federation](#), (juni 2002); Human Rights Watch, [Briefing paper on the situation of ethnic Chechens in Moscow](#), (24 februari 2003); Moscow Helsinki Group, [Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia](#), (2002); Amnesty International, ['Documenty!': Discrimination on grounds of race in the Russian Federation](#), (2003); Amnesty International, [Op weg naar de wet](#); persberichten; internationale waarnemers.

²⁰⁰ Art. 11 Politiewet van 1991.

²⁰¹ Onder andere bij de ingang van de metro en andere publieke gebouwen, staan doorgaans agenten op wacht.

²⁰² Bronnen: Memorial, Human Rights Center, [The internally displaced persons from Chechnya in the Russian Federation](#), (juni 2002); Human Rights Watch, [Briefing paper on the situation of ethnic Chechens in Moscow](#), (24 februari 2003); persberichten; internationale waarnemers.

*Detentie en mishandeling*²⁰³

Met name Tsjetsjeense mannen worden regelmatig meegenomen naar het politiebureau voor nader verhoor, zonder dat daar een duidelijke, legale aanleiding voor is. Ongeregistreerde Tsjetsjenen maken aanmerkelijk meer kans hier slachtoffer van te worden, maar ook mannen die wel over registratie beschikken kunnen worden aangehouden, bijvoorbeeld wegens een vermoeden dat de registratie vervalst is.

Met name in de periode van verhoor en voorarrest op politiebureaus komt mishandeling veelvuldig voor.²⁰⁴ Vaak worden de gedetineerden onder druk gezet om bepaalde misdaden te bekennen. Ook komt het voor dat politieagenten bewijzen falsificeren door zogenaamd bij het fouilleren van de gedetineerde drugs, wapens of explosieven aan te treffen. Het is in de Tsjetsjeense gemeenschap in Moskou niet ongebruikelijk de zakken van kleding dicht te naaien uit voorzorg tegen dergelijke politiepraktijken. Deze praktijk kende pieken in de periode najaar 1999 tot voorjaar 2000 en in de periode na de explosie in Moskou in augustus 2000. In de verslagperiode bestond in eerste instantie slechts in een klein aantal gevallen een vermoeden van falsificatie. Deze praktijk is echter weer gegroeid na het gijzelingsdrama in oktober 2002.²⁰⁵ Vaak kan de familie een aanklacht voorkomen door steekpenningen te betalen.

*Sociale en economische rechten*²⁰⁶

Volgens de federale wetgeving en vonnissen van hogere gerechtshoven mag de uitoefening van sociale en economische rechten niet afhankelijk gesteld worden van het tonen van woonregistratie. In de praktijk wordt voor tal van handelingen

---

²⁰³ Bronnen: : Memorial, Human Rights Center, [The internally displaced persons from Chechnya in the Russian Federation](#), (juni 2002); Human Rights Watch, [Briefing paper on the situation of ethnic Chechens in Moscow](#), (24 februari 2003); Moscow Helsinki Group, [Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia](#), (2002); Amnesty International, ['Documenty!': Discrimination on grounds of race in the Russian Federation](#), (2003); Amnesty International, [Op weg naar de wet](#) (2002); US Department of State, [Country Reports of human rights practices: Russia – 2002](#), (maart 2003); persberichten; internationale waarnemers.

²⁰⁴ In een artikel van Associated Press (Sarah Karush, 29 januari 2003) wordt zelfs melding gemaakt van een Tsjetsjeense man die zo ernstig werd mishandeld, dat hij in het ziekenhuis aan de gevolgen overleed. Het betreft Adam Ustarkhanov, die op 22 november 2002 werd aangehouden omdat hij niet over registratie beschikte. Er is een strafrechtelijk onderzoek naar zijn overlijden ingesteld. Op 29 januari was nog niemand in staat van beschuldiging gesteld.

²⁰⁵ Zie hierover het laatste subkopje van deze paragraaf.

²⁰⁶ Bronnen: Memorial, Human Rights Center, [The internally displaced persons from Chechnya in the Russian Federation](#), (juni 2002); Human Rights Watch, [Briefing paper on the situation of ethnic Chechens in Moscow](#), (24 februari 2003); Moscow Helsinki Group, [Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia](#), (2002) Amnesty International, ['Documenty!': Discrimination on grounds of race in the Russian Federation](#), (2003); persberichten; internationale waarnemers.

echter wel gevraagd om een registratiebewijs. Ongeregistreerde Tsjetsjenen kunnen derhalve niet of slechts in beperkte mate gebruik maken van tal van hun rechten, waaronder:

- recht om te mogen werken
- recht op gezondheidszorg
- recht op onderwijs
- recht op eigendom
- recht om een huwelijk aan te gaan
- recht op sociale uitkeringen (bijvoorbeeld pensioen, bijstand, invaliditeit, kinderbijslag)

Het recht te werken wordt –naast het verplicht stellen van woonregistratie en de eerder genoemde maatschappelijke discriminatie– op de volgende manieren verder beperkt. In Moskou geldt een regeling²⁰⁷ waarbij werkgevers die ongeregistreerde werknemers in dienst hebben, een hoge boete opgelegd krijgen. Voorts zijn gevallen bekend waarbij werkgevers door overheidsfunctionarissen onder druk gezet werden geen Tsjetsjenen in dienst te nemen. Geregistreerde Tsjetsjenen ondervinden soms problemen bij het vinden van werk doordat ze vaak bepaalde documenten, zoals het werkboekje, niet kunnen overleggen omdat ze die niet mee hebben kunnen nemen bij hun vlucht uit Tsjetsjenië.

Voor wat betreft gezondheidszorg geldt in Moskou een regeling waarbij deze alleen gratis wordt verstrekt aan mensen die over registratie voor meer dan 6 maanden beschikken. Aangezien geregistreerde Tsjetsjenen vaak over tijdelijke registratie van maximaal 6 maanden beschikken, komen ook zij officieel niet in aanmerking voor kosteloze medische zorg. Het gerechtshof van de stad Moskou verklaarde het in strijd met de wet om een minimale registratietermijn als voorwaarde voor medische zorg te stellen. Desondanks wordt deze praktijk voortgezet door het Ziektekostenverzekeringsfonds van Moskou. Het is dus mogelijk dat Tsjetsjenen in de praktijk enige problemen ondervinden wanneer zij medische zorg behoeven. Zij kunnen zich in die gevallen echter wenden tot het ministerie van Gezondheid, dat consequent op effectieve wijze actie heeft ondernomen tegen dergelijke individuele misstanden.

De autoriteiten van de gemeente Moskou hebben in de afgelopen jaren verschillende pogingen gedaan om kinderen van ongeregistreerde ouders de toegang tot scholen te ontzeggen. Keer op keer werden deze regels echter als in strijd met de wet veroordeeld door de procureurs en de rechter. Inmiddels zijn de scholen geïnstrueerd alle kinderen onderwijs te laten volgen²⁰⁸, maar tegelijkertijd dient de politie te worden ingelicht in gevallen waarin ouders niet over registratie

---

²⁰⁷ Deze regeling is in strijd met de Arbeidswet.

²⁰⁸ In de praktijk kan het echter incidenteel voorkomen dat scholen een kind weigeren omdat de ouders geen registratie hebben.

beschikken. Ook op school kunnen Tsjetsjenen problemen ondervinden als gevolg van maatschappelijke discriminatie. De NGO Memorial maakt melding van leerkrachten die Tsjetsjeense kinderen vernederden, beledigden of altijd slechte cijfers gaven.

In de praktijk wordt aan de legale koop van een woning of grond in veel regio's de voorwaarde verbonden dat de kopers over permanente woonregistratie beschikken. Zoniet, dan kunnen zij het risico lopen uit hun eigen huis gezet te worden. Voorts hebben Tsjetsjenen die hun huis en overige eigendommen hebben verloren tijdens de conflicten, recht op (enige) compensatie. In de praktijk wordt echter nog steeds geen uitvoering gegeven aan deze regeling. In 2002 zijn de eerste stappen gezet om Tsjetsjenen hun banktegoeden bij de voormalige Tsjetsjeense banken terug te kunnen geven. De regeling wordt tot nu toe echter zeer limitatief toegepast.

*Rechtsgang*²⁰⁹

In algemene zin geldt dat de Russische rechters conform oude sovjetgebruiken vrijwel altijd de eis van het Openbaar Ministerie zullen honoreren.²¹⁰ Verreweg de meeste rechtszaken die door Tsjetsjenen waren aangespannen om –vaak met de hulp van lokale NGO's- hun recht te halen, zijn door hen verloren, zelfs wanneer zij over duidelijke bewijzen beschikten om hun zaak te ondersteunen. Ook in gevallen van ernstige maatschappelijke discriminatie wordt in een meerderheid van de gevallen geen adequate actie ondernomen door de autoriteiten. Zelfs gewelddadige racistische aanvallen worden doorgaans afgedaan als vandalisme door een paar dronken tieners, ook al strookt dat beeld niet met de werkelijkheid. Overigens heeft president Poetin herhaaldelijk racisme en discriminatie veroordeeld.

In de enkele zaken waarin de bewijzen tegen de politie zo overweldigend waren dat zij gewonnen werden door de slachtoffers van mishandeling of gefalsificeerde bewijzen, werden de betrokken politieagenten vervolgens niet of nauwelijks bestraft. Ook komt het voor dat functionarissen weigeren een vonnis ten uitvoer te brengen, waarbij de rechter bijvoorbeeld had geoordeeld dat aan betrokkene alsnog woonregistratie verleend diende te worden.

---

²⁰⁹ Bronnen: UNHCR, UNHCR Paper (feb. 2003); Memorial, Human Rights Center, The internally displaced persons from Chechnya in the Russian Federation, (juni 2002); Human Rights Watch, Briefing paper on the situation of ethnic Chechens in Moscow, (24 februari 2003); Moscow Helsinki Group, Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia, (2002); Amnesty International, 'Documenty!': Discrimination on grounds of race in the Russian Federation, (2003); Amnesty International, Op weg naar de wet (2002); US Department of State, Country Reports: human rights practices – Russia 2002, (maart 2003); persberichten; internationale waarnemers.

²¹⁰ In minder dan een half procent van de strafzaken wordt geen straf opgelegd.

Zoals in het bovenstaande is vermeld, is regelmatig succes geboekt bij het aanvechten van lagere, discriminerende regelgeving.²¹¹ Ook hierbij geldt echter dat de vonnissen niet altijd (geheel) werden uitgevoerd.

In de praktijk proberen slechts weinig Tsjetsjenen hun recht te halen door een klacht in te dienen en -indien dat geen resultaat oplevert- een rechtszaak aan te spannen. De kans op succes is immers gering en het vereist veel doorzettingsvermogen, geld en een grote mondigheid. Vooral ongeregistreerde Tsjetsjenen deinzen bovendien terug voor het indienen van een klacht, omdat zij en hun familie dan extra problemen kunnen krijgen met de politie of andere personen of instanties waartegen de klacht was gericht.

Op 1 juli 2002 trad een nieuwe wet inzake strafprocesrecht in werking. Van deze wet worden aanzienlijke verbeteringen verwacht. Zo wordt de onafhankelijke positie van de rechter tegenover het Openbaar Ministerie versterkt, worden bekentenissen die onder dwang zijn afgelegd niet langer geaccepteerd als geldig bewijsmateriaal, wordt de positie van advocaten verbeterd en gelden additionele waarborgen voor de periode van voorarrest.

Ook bij politie en rechters is de corruptie nog steeds groot, waardoor het vaak mogelijk is om door betaling van steekpenningen gerechtelijke vervolging af te kopen, vrijgesproken te worden of een lichtere straf te krijgen.

Verslechtering situatie sinds de gijzeling²¹²

Sinds het gijzelingsdrama in oktober 2002 zijn met name in Moskou op alle bovengenoemde terreinen de problemen van Tsjetsjenen aanzienlijk toegenomen. De burgemeester van Moskou heeft in januari aangekondigd het woonregistratieregime verder aan te scherpen. Identiteitscontroles en aanhoudingen van Tsjetsjenen vinden vaker plaats, waardoor steeds meer mensen niet langer over voldoende financiën beschikken om keer op keer de steekpenningen te betalen. Bovendien zijn de bedragen die gevraagd worden als steekpenning, aanzienlijk hoger geworden. En zelfs wanneer aan de politie de gevraagde steekpenningen betaald zijn, wordt soms alsnog een aanhouding verricht of een aanklacht ingediend. Het aantal gevallen waarin bewijzen werden gefalsificeerd, is aanzienlijk gegroeid.²¹³

---

²¹¹ Het betreft onder andere de lagere regelgeving waarin ongeoorloofde voorwaarden werden verbonden aan de vestigingsvrijheid en het recht op onderwijs en gezondheidszorg.

²¹² Bronnen: UNHCR, [UNHCR Paper](#) (feb. 2003); Human Rights Watch, [Briefing paper on the situation of ethnic Chechens in Moscow](#), (24 februari 2003); persberichten; lokale en internationale mensenrechtenorganisaties; internationale waarnemers.

²¹³ De cijfers variëren sterk: Volgens een persbericht van Interfax, [Human rights advocate alarmed by police abuse of ethnic minorities](#), (29 januari 2003) meldden mensenrechtenadvocaten een aantal van zes zaken waarin bewijzen zouden zijn gefalsificeerd. Het Tsjetsjeense Doema-lid Aslakhanov meldde echter meer dan 300 klachten

Ook de maatschappelijke discriminatie is toegenomen, hetgeen zich onder andere uitte in ontslag van etnisch Tsjetsjenen zonder opgave van redenen, opzegging van huurcontracten en –tot nu toe niet uitgevoerde– dreigementen kinderen van ongeregistreerde ouders niet langer onderwijs te laten volgen.

Overigens heeft president Poetin reeds gedurende de gijzeling een ieder gewaarschuwd dat het niet gerechtvaardigd is vanwege het gijzelingsdrama alle Tsjetsjenen negatief te bejegenen.

---

te hebben ontvangen over aanklachten op basis van gefalsificeerde bewijzen. Zie Chechnya Weekly, Ethnic Chechens in Moscow (vol. IV, issue 11, 3 april 2003).

5 Specifieke groepen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal aandacht geschonken worden aan enkele specifieke groepen. De systematiek van de militaire dienstplicht wordt uiteengezet. Tevens zullen de etnische minderheden in Tsjetsjenië de revue passeren. Als laatste zal kort worden ingegaan op de leefomstandigheden van minderjarigen in Tsjetsjenië.

5.2 Militaire dienstplicht in de Russische Federatie

5.2.1 Oproepsystematiek

Alle burgers van de Russische Federatie kunnen in principe worden opgeroepen hun militaire dienstplicht te vervullen. Persoonsgegevens worden opgenomen in het Militair Register. Militaire Commissariaten zijn verantwoordelijk voor het bijhouden van dit register. De vervulling van de militaire dienstplicht is in het algemeen voor twee jaar.

Jongens worden van 1 januari tot 31 maart van het jaar waarin zij 17 worden uitgenodigd te verschijnen voor een 'plaatsingscommissie'. Deze commissie besluit of iemand om lichamelijke of geestelijke gezondheidsredenen niet in het register wordt opgenomen. Meisjes die op school militaire vorming krijgen worden wel in het register opgenomen maar niet opgeroepen voor dienst. Eigenlijk zouden alle leerlingen van de middelbare scholen de laatste twee jaren een algemene militaire vorming moeten krijgen, maar dit gebeurt, in tegenstelling tot vroeger, lang niet overal meer.

Het besluit of mannen die zijn opgenomen in het Militair Register daadwerkelijk worden opgeroepen, wordt genomen na het bereiken van de 18-jarige leeftijd en verschijning voor de 'Oproepingscommissie'. Een medische keuring maakt onderdeel uit van de selectie. Een aantal categorieën levert vrijstelling van dienstplicht op, enkele andere categorieën leveren uitstel op.²¹⁴ Zij die opgenomen worden in de Russische krijgsmacht, krijgen direct te horen in welke eenheid ze zullen gaan dienen. Tijdens de dienstperiode krijgen dienstplichtigen een zeer lage soldij en worden ze sterk in hun bewegingsvrijheid beperkt. Vaak worden nieuwe rekruten onderworpen aan vernederingen en geweld door de al langer dienende soldaten en officieren.²¹⁵

---

²¹⁴

zie hiervoor paragraaf 5.2.3

²¹⁵

Dit staat in de Russische Federatie bekend onder de term 'dedovsjtsjina'.

5.2.2 Militaire documenten

In de Russische Federatie, net als in de Sovjet-Unie, ontvangen militairen bij indiensttreding een militair identiteitsbewijs. Dienstplichtigen ontvangen een zogenaamd *vojennij biljet*, beroepsmilitairen ontvangen een zogenaamd *oedostoverenie litsjnosti*.²¹⁶

Tot 1 oktober 1997 diende men bij indiensttreding het binnenlands paspoort in te leveren, waarna men in bezit werd gesteld van het militaire identiteitsbewijs. Bij het afzwaaien van een dienstplichtige werd in het binnenlands paspoort vermeld dat betrokkene zijn diensttijd had vervuld. Betrokkene kreeg vervolgens zijn binnenlands paspoort weer terug. Sinds 1 oktober 1997 behoudt men bij indiensttreding het binnenlands paspoort. Bij het afzwaaien wordt echter nog steeds in het binnenlands paspoort vermeld dat iemand zijn militaire dienstplicht heeft vervuld.

Het militaire identiteitsbewijs blijft in bezit van de dienstplichtige voor mobilisatiedoeleinden en herhalingsoefeningen. In het militaire identiteitsbewijs staan de personalia, de militaire status en de militaire specialiteit vermeld. Tevens wordt de etniciteit vermeld. Bij pensionering levert een beroepsmilitair zijn *oedostoverenie litsjnosti* in en krijgt hij een *pensionnoe oedostoverenie* (pensioenbewijs).

5.2.3 Uitstel en vrijstelling

Uitstel krijgen tijdelijk medisch afgekeurden (1 jaar uitstel), zij die permanent naaste familieleden verzorgen (onder voorwaarden), zij die een kind hebben dat zonder moeder wordt opgevoed, zij die twee of meer kinderen hebben of een kind jonger dan drie jaar, zij die na de studie meteen zijn gaan werken bij een staatsinstelling die genoemd is in een lijst vastgesteld door de Regering (voor de duur van die baan), zij die na hun opleiding dienen bij organen van het ministerie van Binnenlandse Zaken, de belastingpolitie en de douane (voor de duur van de dienst aldaar). Verder hebben uitstel zij die in het hoger en voortgezet onderwijs studeren (voor de duur van de studie) en zij die per presidentieel decreet uitstel hebben gekregen. Mannen van 18 tot 27 jaar die afgestudeerd zijn aan hogere scholen waaraan ook een militaire leerstoel verbonden is, hoeven daarna, als zij daar lessen hebben gevolgd, meestal slechts twee maanden aan veldoefeningen deel te nemen en zwaaien dan als reserveluitenant af.

²¹⁶

Dienstplichtigen zijn in de Russische Federatie soldaat of onderofficier, terwijl beroepsmilitairen vrijwel altijd officier of *praporsjtsjik* (vergelijkbaar met de Nederlandse adjudant) zijn.

Vrijstelling krijgen onder andere geheel of gedeeltelijk medisch afgekeurden, beroepsmilitairen, zij die alternatieve dienstplicht hebben gedaan²¹⁷, zij die in een ander land militair zijn geweest, kandidaat of doctor in de wetenschappen zijn en zij wier ouders, broer of zuster in verband met het uitvoeren van militaire dienst is omgekomen. Tevens worden uitgezonderd van het vervullen van dienstplicht personen die reeds militair zijn, zij die permanent buiten de Russische Federatie woonachtig zijn, personen tegen wie een gerechtelijk vooronderzoek loopt, personen die een gevangenisstraf uitzitten en zij die een strafblad hebben. Drugsverslaafden worden standaard afgekeurd.

5.2.4 Alternatieve dienstplicht

Indien een burger gewetensbezwaren heeft tegen het dragen van wapenen, heeft hij volgens artikel 59 van de Russische Grondwet het recht om alternatieve dienstplicht te vervullen. Op 10 juli 2002 heeft de Doema de uitvoeringswet aangaande alternatieve burgerdienst aangenomen. De wet is nog niet bekrachtigd door president Poetin. Op basis van de nieuwe wet hebben mannen onder bepaalde voorwaarden het recht voor alternatieve dienstplicht te kiezen. Voor degenen die als burgerpersoneel bij een militaire eenheid gaan werken, zal de alternatieve dienst 36 maanden duren indien zij geen hoger onderwijs hebben gevolgd en 18 maanden indien dat wel het geval is. Voor degenen die hun dienst vervullen bij medische, sociale of welzijnsorganisaties, zal de dienst 42 respectievelijk 21 maanden duren.²¹⁸

Deze wet zal pas vanaf 1 januari 2004 gelden. Op dit moment kan een dienstplichtige zich nog niet met succes op deze wet beroepen.²¹⁹ Naar schatting worden nu reeds 1.500 verzoeken per jaar ingediend voor alternatieve dienstplicht. In sommige regio's werd daar in de praktijk mogelijkheid toe gegeven. In sommige gevallen zijn rechtszaken gevoerd, waarbij een direct beroep op de grondwet werd gedaan. Het merendeel van de dienstplichtigen werd in deze zaken echter veroordeeld tot gevangenisstraf van maximaal zeven jaar.²²⁰

5.2.5 Dienstplichtontduiking

Dienstplichtontduiking komt veelvuldig voor in de Russische Federatie. Uit officiële cijfers blijkt dat het aantal ontduikers de laatste jaren fors is

---

²¹⁷ Dit kan slechts in formele zin (op basis van de Russische Grondwet). In de praktijk is alternatieve dienstplichtvervulling nog niet mogelijk. Zie 'alternatieve dienstplicht'.

²¹⁸ UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Russian Federation (2002) en Informationsverbund Asyl / ZDWF e.V. Asylmagazin 3 / 2003.

²¹⁹ CPCD-Moscow, Military reform and transparency update, 19 maart 2003. Er is slechts één geval bekend waarin beroep op de nog niet in werking getreden wet is gehonoreerd.

²²⁰ UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Russian Federation.

toegenomen.²²¹ Schattingen geven aan dat in de afgelopen jaren circa 30% van de dienstplichtigen de dienstplicht wist te ontduiken door creatief om te gaan met de verschillende mogelijkheden legaal uit dienst te blijven. Zo is het mogelijk keuringsartsen om te kopen. Bedragen hiervoor variëren. Sommige ouders slagen erin hun kinderen in te kopen²²² in een instituut van hoger onderwijs met een militaire leerstoel, waardoor slechts twee maanden hoeft te worden deelgenomen aan veldoefeningen.²²³ Normaal gesproken dient men een toelatingsexamen te doen voor een dergelijke opleiding.

Een heden ten dage veelvuldig gebruikte maas in de wet, waardoor dienstplicht in het leger kan worden ontlopen, berust op een artikel in de wet voor politie en brandweer. Indien dienstplichtigen zich vrijwillig aanmelden bij politie of brandweer voor een periode van twee jaar hoeft na afloop van deze periode niet meer te worden gediend in het leger. Gezien het feit dat bij de politie een tekort aan agenten heerst, worden dergelijke vrijwilligers door de politie verwelkomd. Het ministerie van Defensie meent dat het zich vrijwillig aanmelden bij andere diensten in strijd is met de Wet op de Militaire Dienstplicht. Hierin wordt gemeld dat het leger als eerste overheidsdienst kandidaten mag kiezen uit het aanbod dienstplichtigen.²²⁴

Door dit vrijwillig aanmelden bij politie en brandweer, een slecht functionerend oproepbeleid, een slechte gemiddelde gezondheid onder jongeren, zeer ruim toegepaste uitzonderingsgronden voor vervulling van de dienstplicht, corruptie, nepotisme en de (illegale) mogelijkheid tot afkopen van de dienstplicht vervulde in de afgelopen jaren slechts ongeveer twaalf procent van een jaargang dienstplichtigen daadwerkelijk de militaire dienst.²²⁵

5.2.6 Dienstweigeraars en deserteurs

Ook in deze verslagperiode zijn, net als in de vorige periode, geen wezenlijke veranderingen opgetreden ten aanzien van de bestraffing van dienstweigeraars en deserteurs. Russische dienstweigeraars en deserteurs vallen onder de civiele wetgeving van de Russische Federatie. Desertie is geregeld in het Wetboek van Strafrecht van 1 januari 1997, sectie 10, hoofdstuk 33, art. 338, dienstweigerings in art. 328.

---

²²¹ Van 1.051 in 1999 en 2.834 in 2000 tot 7.234 in 2001. (The Moscow Times, [Legal loophole riles military](#), (28 januari 2003)).

²²² Inkopen in plaats van het afleggen van een toelatingsexamen

²²³ Zoals gemeld in paragraaf 5.2.3.

²²⁴ The Moscow Times, [Legal loophole riles military](#) (28 januari 2003).

²²⁵ CPCD-Moscow, [Military reform and transparency update](#)

Bovengenoemde artikelen bepalen twee strafmaten:

1. In het geval dat een persoon een militaire eenheid of gebouw ongeoorloofd verlaat met het doel de militaire dienstplicht te ontlopen, of als hij geen gevolg geeft aan een oproep voor militaire dienst, staat daarop een gevangenisstraf van maximaal 7 jaar;
2. Op desertie van personen aan wie in het kader van de militaire dienstplicht reeds een wapen is uitgereikt, staat een gevangenisstraf variërend van 3 tot 10 jaar.

Met betrekking tot de eerste categorie geldt een uitzonderingsclausule voor bijzondere gevallen waarbij mogelijk geen criminele vervolging plaats vindt. Dienstplichtontduiking kan daarnaast tevens met geldboetes bestraft worden. Ook komt het voor dat deserteurs en dienstweigeraars ingezet worden in strafbataljons in plaats van een veroordeling tot een gevangenisstraf.

Er geldt geen bijzondere strafmaat voor dienstweigering en desertie in oorlogstijd, dus ook niet voor dienstweigeraars en deserteurs die aangeven niet in Tsjetsjenië te willen vechten. Deserteurs worden conform de wetgeving ter zake opgespoord en bestraft. Slechts een klein deel van de personen die de dienstplicht ontduikt, wordt echter daadwerkelijk opgespoord en bestraft.

Er zijn dezerzijds geen gevallen bekend van onevenredige of willekeurige bestraffing of tenuitvoerlegging van de straf wegens ras, religie, nationaliteit, lidmaatschap van een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging. Informatie daaromtrent is echter moeilijk verkrijgbaar.

Meer dan 2.500 militairen (2.000 dienstplichtigen en 500 beroepsmilitairen) zouden in het kader van het huidige conflict in Tsjetsjenië een plaatsing in het gebied geweigerd hebben of gedeserteerd zijn.

5.2.7 Specifieke situatie in Tsjetsjenië

Ook in Tsjetsjenië worden jongemannen door de Russische autoriteiten opgeroepen voor de dienstplicht, alhoewel het aantal zo gering is, dat de oproep vooral een symbolische belang dient, om te bewijzen dat de situatie in Tsjetsjenië zich genormaliseerd heeft. Uit een bestand van 40.000 jongemannen worden per half jaar tussen de 400 en 600 mannen opgeroepen. Niet meer dan twintig procent hiervan dient in reguliere militaire eenheden zowel binnen als buiten Tsjetsjenië, de rest dient in Tsjetsjenië bij het ministerie van Defensie, het ministerie van Binnenlandse Zaken of het ministerie voor Noodtoestanden.

5.3 Etnische minderheden uit Tsjetsjenië

Bijna de gehele etnisch Russische, etnisch Armeense en joodse bevolkingsgroepen hebben Tsjetsjenië als gevolg van het eerste en tweede conflict verlaten.²²⁶

Volgens de 'Danish Refugee Council' die voorjaar 2002 de etnische samenstelling van inwoners van Tsjetsjenië geregistreerd heeft, verbleven in mei 2002 naast etnisch Tsjetsjenen²²⁷ onder meer 11.154 etnisch Russen, 11.687 etnisch Ingoesjeten, 282 etnisch Armeniërs, 259 etnisch Azeri, 112 etnisch Cisten, 41 etnisch Duitsers, 67 etnisch Georgiërs, 17 joden, 5 etnisch Kabardiniërs (oorspronkelijk afkomstig uit Kabardino-Balkarië), 8 etnisch Kalmukkiërs, 2 etnisch Karatsjais (oorspronkelijk afkomstig uit Karatsjajevo-Tjerkessië), 51 etnisch Kazachen, 258 etnisch Oekraïners, 28 etnisch Ossetiërs, 569 etnisch Tataren, 1.326 etnisch Turken en 50 etnisch Witrussen in Tsjetsjenië.²²⁸

De etnisch Russen zijn meestal bejaarden die Tsjetsjenië niet wilden of konden ontvluchten. Deze etnisch Russen wonen reeds lange tijd in Tsjetsjenië en zijn goed geïntegreerd in de maatschappij. Zij maken verhoogde kans slachtoffer te worden van acties van de rebellen, doch ondervinden doorgaans minder problemen van de kant van de federale troepen. Nadere informatie over de positie van de andere hierboven genoemde groepen is niet beschikbaar. Aangenomen wordt dat voor deze groepen dezelfde situatie geldt als voor de rest van de Tsjetsjeense burgerbevolking.

Wanneer het gaat om de situatie van niet-etnisch Tsjetsjeense ontheemden verblijvend buiten Tsjetsjenië, zijn er wel aanzienlijke verschillen. Zoals gezegd in paragraaf 4.2 hebben de ontheemden uit het eerste conflict –en met name de niet-etnisch Tsjetsjenen onder hen- over het algemeen een forced migrant-status gekregen, waardoor zij doorgaans zonder grote problemen elders een permanente woonregistratie konden krijgen. Ook etnisch Slaven die tijdens het tweede conflict zijn gevlucht, ondervinden op alle fronten veel minder problemen dan etnisch Tsjetsjenen. De etnisch Kaukasiërs ondervinden weliswaar meer problemen dan de etnisch Slaven, maar nog steeds significant minder dan de etnisch Tsjetsjenen, mede doordat de meeste van hen gevlucht zijn naar gebieden waar hun etniciteit de meerderheid vormt (zoals etnisch Ingoesj die permanente woonregistratie in Ingoesjetië hebben gekregen).²²⁹

---

²²⁶ US Department of State, *Country Reports on human rights practices 2002, Russia*, section 2 d: Freedom of movement within the country.

²²⁷ Zie voor het aantal Tsjetsjenen paragraaf 2.1.

²²⁸ Danish Refugee Council: *The Chechnya Survey Project: population surveys on Chechnya and internally displaced persons from Chechnya in the North Caucasus, Russian Federation as an instrument for providing targeted humanitarian assistance* (mei 2002).

²²⁹ UNHCR, *UNHCR Paper* (feb. 2003).

5.4 Minderjarigen

Onderwijs

De mogelijkheden tot het volgen van onderwijs door minderjarigen in Tsjetsjenië, zijn door hulp van onder meer UNICEF en 'Danish Refugee Council' verbeterd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Toch blijft vijftig procent van de 400.000 kinderen in Tsjetsjenië verstoken van onderwijs. In Ingoesjetië volgt 75 procent van de kinderen onderwijs.²³⁰

Alleenstaande minderjarigen

Volgens de Speciale Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal voor Kinderen en Gewapende Conflicten zijn in het eerste en het tweede Tsjetsjeense conflict tot aan zomer 2002 in totaal 1.300 kinderen overleden. 1.600 kinderen werden wees. Op een kinderopopulatie van 400.000 is dit minder dan een half procent. 20.000 kinderen verloren een van beide ouders.²³¹

In Tsjetsjenië zijn de familiebanden traditioneel zeer sterk, zodat op het moment dat een kind alleen komt te staan, in veel gevallen niet alleen de naaste familie (zoals ooms, tantes of grootouders) maar ook de 'verre' familie (zoals achterneven, achterooms of peettantes) en zelfs vrienden van de familie de zorg voor het kind op zich zullen nemen.

Alleenstaande minderjarige kinderen uit Tsjetsjenië waarvoor de zorg niet door derden wordt overgenomen, zullen door de autoriteiten in een weeshuis worden geplaatst. Dit geldt voor alle alleenstaande minderjarigen in de Russische Federatie. Etnisch Tsjetsjeense kinderen die zich in weeshuizen elders in de Russische Federatie bevinden, kunnen problemen ondervinden als gevolg van discriminatie.

²³⁰

Report on Mission by the Special Representative of the Secretary-General for children and armed conflict Olara A. Otunnu to The Russian Federation, including the North Caucasus (17-24 juni 2002) pagina 5.

²³¹

Ibidem, pagina 4.

6 Vluchtelingen buiten de Russische Federatie en beleid andere landen

6.1 Vluchtelingen buiten de Russische Federatie

6.1.1 Georgië

In het grensgebied van Georgië met Tsjetsjenië zijn sinds augustus 1999 verscheidene malen Georgische grensdorpen door de Russische luchtmacht gebombardeerd. De Russische autoriteiten stelden hiermee de aanvoerroutes voor de Tsjetsjeense rebellen af te willen snijden en te willen voorkomen dat de rebellen via de Georgische grens zouden ontkomen.

Op 15 december 1999 besloot de OVSE waarnemers aan de Georgisch-Russische (Tsjetsjeense) grens te stationeren. In januari 2000 bevonden zich circa 20 militaire waarnemers aan deze grens. Later is de grenswaarneming verdubbeld tot 42 personen in de zomer en iets minder waarnemers in de winter. Tevens zijn ook waarnemers gestationeerd bij de grens met Ingoesjetie. Desondanks is de veiligheidssituatie in het grensgebied nog immer onstabiel.

In de verslagperiode is de situatie er niet kalmer op geworden. Na een periode van relatieve rust, zijn de spanningen weer hoog opgelopen, met name in de Pankisi-vallei. De Russische Federatie probeerde Georgië steeds meer onder druk te zetten op te treden tegen de Tsjetsjeense rebellen die zich in de Pankisi-vallei zouden bevinden. In juli en augustus 2002 werden opnieuw – vermoedelijk Russische – vliegtuigen en helikopters gesignaleerd die in de vallei bombardementen uitvoerden. Hierbij vielen drie burgerslachtoffers. De wederzijdse beschuldigingen en sfeer van wantrouwen namen alleen maar toe, waarbij de OVSE in feite de enige objectieve informatiebron was.

Vanaf eind augustus 2002 heeft Georgië binnenlandse veiligheidstroepen naar de Pankisi-vallei gestuurd om ter plekke wegblokkades te installeren. Daarmee zou Georgië de tot voor kort bestaande ‘vrijhaven’ voor criminele en andere ongewenste elementen onder controle hebben gebracht. Deze ruim van tevoren aangekondigde operatie had echter tot gevolg dat de in de vallei verblijvende Tsjetsjeense rebellen reeds vertrokken waren toen de veiligheidstroepen arriveerden. Waarom de Georgische autoriteiten niet in een eerder stadium een actie hebben uitgevoerd, blijft onduidelijk. De beperkte Georgische capaciteit van de veiligheidstroepen en de corruptie in het veiligheidsapparaat, lijken de belangrijkste obstakels te zijn voor niet eerder ingrijpen.²³²

---

²³²

Algemeen ambtsbericht Georgië, november 2002.

Volgens recente tellingen van UNHCR verblijven thans circa 4.000 vluchtelingen afkomstig uit Tsjetsjenië in Georgië, waarvan het overgrote deel in het grensgebied van Georgië met Tsjetsjenië in de Pankisi-vallei, ten noorden van Akhmeta. Veel Tsjetsjenen zijn in de Pankisi-vallei opgevangen door de lokale bevolking, de Kisten, die dezelfde etnische achtergrond hebben als de Tsjetsjenen. UNHCR verleent hulp ter plaatse en ook de Georgische autoriteiten stellen middelen ter beschikking. De Georgische autoriteiten sturen geen vluchtelingen uit Tsjetsjenië terug naar de Russische Federatie.

6.1.2 Jordanië

De situatie voor Tsjetsjeense vluchtelingen in Jordanië is het afgelopen jaar niet wezenlijk veranderd. Tsjetsjeense vluchtelingen die als verdragsvluchteling door UNHCR-Jordanië erkend zijn, blijven tijdelijk verblijfsrecht genieten en hoeven niet, zoals andere erkende verdragsvluchtelingen, in derde landen gehervestigd te worden. Andere verdragsvluchtelingen dienen Jordanië binnen zes maanden na erkenning door de UNHCR te verlaten. Ook de andere Tsjetsjeense vluchtelingen – zij die zich niet bij UNHCR Jordanië hebben aangemeld – komen voor een tijdelijk verblijfsrecht in aanmerking.

Op het gebied van de toegang tot Jordanië heeft zich echter, naar waarnemingen van UNHCR en westerse vertegenwoordigingen, een wijziging voorgedaan. Sinds begin 2002 wordt de toegang tot Jordanië voor zowel Tsjetsjenen als andere vluchtelingen bemoeilijkt en in groeiende mate zelfs geweigerd. Uitzonderingen worden gemaakt in geval van familiebezoek en voor hen die valide redenen kunnen aanvoeren voor hun reis naar Jordanië en waarbij niet het vermoeden bestaat dat ze zich na aankomst vluchteling zullen verklaren.

Achtergrond van de handelwijze van de Jordaanse autoriteiten is de beperkte economische mogelijkheden in Jordanië en de aanwezigheid van grote groepen vluchtelingen in het land, met name Palestijnen en Irakezen.

Het gevolg van het restrictieve toelatingsbeleid is dat in 2002 nauwelijks nieuwe Tsjetsjeense vluchtelingen zich hebben geregistreerd bij UNHCR. Thans staan 75 Tsjetsjenen als erkend vluchteling bij UNHCR-Jordanië geregistreerd. Van de overige in Jordanië verblijvende Tsjetsjenen – het betreft etnisch Tsjetsjenen die al langere tijd in Jordanië verblijven en Tsjetsjeense vluchtelingen die ervoor gekozen hebben zich niet bij UNHCR te melden – zijn geen statistische gegevens voorhanden.

6.1.3 Kazachstan

In de republiek Kazachstan bevindt zich reeds tientallen jaren een etnisch Tsjetsjeense bevolkingsgroep.²³³ Bij de volkstelling in 1999 woonden er 32.000 etnisch Tsjetsjenen met Kazachstaans staatsburgerschap. Naast deze groep bevinden zich momenteel ongeveer 13.700 Tsjetsjeense vluchtelingen in Kazachstan, waarvan het merendeel gekomen is na het uitbreken van het tweede conflict in Tsjetsjenië. In 2002 kwamen ongeveer 1.800 vluchtelingen uit Tsjetsjenië naar Kazachstan, van wie de meesten in oktober. De groep bestaat grotendeels uit bejaarden, vrouwen en kinderen.

Kazachstan behandelt de Tsjetsjenen niet als vluchteling omdat zij als burgers van het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten volgens de Kazachse wetgeving zijn uitgesloten van de vluchtelingenprocedure. UNHCR in Almaty en de Kazachse regering hebben gezamenlijk een oplossing gevonden voor deze categorie vluchtelingen. Tsjetsjenen kunnen als GOS-burger de grens met Kazachstan passeren en zich vervolgens registreren bij de migratiepolitie. Op grond van deze registratie kan men drie maanden blijven. Tot de gijzeling in Moskou werden registraties afgegeven voor zes maanden die verlengd konden worden. Sindsdien kunnen registraties echter niet verlengd worden.

De Kazachse overheid behandelt Tsjetsjenen zonder of met verlopen registratie als illegale migranten, speciaal in de regio's Mangistau, Akmola en Aktau. In de periode november 2002 tot midden februari 2003 zijn 198 Tsjetsjenen uitgezet. Ongeveer de helft van de Tsjetsjeense vluchtelingen beschikt niet over een geldige registratie. Exacte cijfers aangaande dit onderwerp zijn echter niet bekend.

De Tsjetsjeense vluchtelingen ontvangen geen hulp van de Kazachse autoriteiten, maar worden wel door UNHCR voorzien van humanitaire hulp. De reeds langer in Kazachstan gevestigde Tsjetsjeense gemeenschap krijgt, in tegenstelling tot de vluchtelingen uit Tsjetsjenië, wèl enige steun van de Kazachstaanse overheid. Zo werden in 2000-2001 met steun van het Kazachstaanse ministerie van Cultuur verschillende speciale scholen voor onderwijs in de Tsjetsjeense taal geopend. Kinderen van recent ingestroomde vluchtelingen zouden volgens een dezerzijds geraadpleegde bron eveneens op deze scholen onderwijs krijgen, al hebben zij geen recht op gratis onderwijs.

---

²³³

Deze groep vindt zijn oorsprong na de door Stalin verordonneerde deportaties van etnisch Tsjetsjenen in de Tweede Wereldoorlog. Zie paragraaf 2.2.

6.2 **Beleid van andere landen**

België

De Belgische autoriteiten bekijken ieder asielverzoek op afzonderlijke basis. Tsjetsjenen die recent uit Tsjetsjenië zijn gevlucht (in ieder geval na 1999) en die niet aantoonbaar over mogelijkheden²³⁴ beschikken zich elders in de Russische Federatie duurzaam te vestigen, maken grote kans op asiel. De meeste beslissingen ten principale worden echter aangehouden in afwachting van verbeterde mogelijkheden om de herkomst en het moment van vluchten te bepalen. Gedwongen terugkeer naar Tsjetsjenië is uitgesloten; naar de Russische Federatie in algemene zin is het in theorie wel mogelijk, doch in de praktijk recentelijk niet toegepast.

Duitsland

Iedere aanvraag wordt individueel beoordeeld. Etnisch Tsjetsjenen kunnen in aanmerking komen voor asiel indien zij kunnen aantonen dat zij concreet en individueel gevaar lopen vervolgd te worden. Algemene gevaren voortkomend uit de conflictsituatie vormen derhalve geen reden voor het verkrijgen van asiel. Een binnenlands vestigingsalternatief wordt niet in alle gevallen tegengeworpen. Overigens is het percentage erkende Tsjetsjeense asielzoekers relatief hoog.

Afgewezen asielzoekers uit Tsjetsjenië die niet op humanitaire gronden in Duitsland mogen verblijven, dienen naar de Russische Federatie terug te keren. Gedwongen terugkeer naar Tsjetsjenië vindt niet plaats.

Na het gijzelingsdrama in Moskou is het beleid heroverwogen, doch niet gewijzigd. Wel heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken de 'Länder' opgeroepen voorlopig geen etnisch Tsjetsjenen uit te zetten naar de Russische Federatie. De regio Berlijn heeft als enige een officiële stopzetting tot juni 2003 aangekondigd van uitzetting van etnisch Tsjetsjenen.

Verenigd Koninkrijk

Er zijn in de verslagperiode geen wijzigingen opgetreden in het beleid van het Verenigd Koninkrijk ten aanzien van asielzoekers afkomstig uit Tsjetsjenië. De Britse autoriteiten hanteren nog steeds geen specifiek beleid ten aanzien van asielzoekers afkomstig uit Tsjetsjenië, maar beoordelen elk asielverzoek per geval en in het licht van de actuele situatie. In principe wordt een binnenlands vestigingsalternatief tegengeworpen.

²³⁴

bv. elders in de RF verblijvende familieleden of (invloedrijke) vrienden, veel geld of een eerder verblijf buiten Tsjetsjenië.

Terugkeer naar de Russische Federatie van afgewezen en uitgedoemde asielzoekers uit Tsjetsjenië wordt veilig geacht. Terugkeer rechtstreeks naar Tsjetsjenië vindt echter niet plaats.

Zwitserland

De Zwitserse autoriteiten bekijken alle asielaanvragen individueel. Gekeken wordt of een binnenlands vestigingsalternatief redelijkerwijs kan worden tegengeworpen.²³⁵

Gedwongen terugkeer naar Tsjetsjenië zelf vindt niet plaats. Vrijwillige terugkeer naar zowel Tsjetsjenië als de rest van de Russische Federatie wordt wel ondersteund door de Zwitserse autoriteiten.

6.3 Visie UNHCR

UNHCR heeft eind april 2003 een rapport uitgebracht waarin wordt geconcludeerd dat geen sprake is van een werkelijk binnenlands vestigingsalternatief voor etnisch Tsjetsjeense ontheemden, als gevolg van een combinatie van lokale, restrictieve vestigingsregels, maatschappelijke discriminatie en oprechte zorg bij de autoriteiten om etnische spanningen en terroristische aanslagen te voorkomen. UNHCR adviseert voorts met klem Ingoesjetië evenmin als vestigingsalternatief te beschouwen.²³⁶

Reguliere asielprocedures zouden opengesteld moeten worden voor Tsjetsjenen, waarbij de beoordeling van de asielverzoeken op individuele basis dient te geschieden. UNHCR stelde bovendien UNHCR stelde in eerdere richtlijnen dat aan personen die niet op basis van het Vluchtelingenverdrag in aanmerking komen voor bescherming, toegang moet worden verleend tot aanvullende vormen van bescherming, op zijn minst op een tijdelijke basis.²³⁷

UNHCR acht gedwongen terugkeer naar het onveilige Tsjetsjenië in strijd met internationale normen.

---

²³⁵ Daarbij spelen dezelfde overwegingen als in België een rol.

²³⁶ UNHCR, *UNHCR Paper on Asylum Seekers from the Russian Federation in the context of the situation in Chechnya* (feb. 2003).

²³⁷ UNHCR, *UNHCR Guidelines on Asylumseekers from Chechnya (Russian Federation)* (21 aug. 2000).

7 Samenvatting

Volgens de federale autoriteiten heeft de situatie in Tsjetsjenië zich in de verslagperiode steeds verder genormaliseerd. In het kader het normalisatieproces zijn verschillende stappen gezet om het lokale bestuur te 'tsjetsjeniseren', zoals het referendum in maart 2003 over een nieuwe grondwet en verkiezingen voor Tsjetsjenië.

In werkelijkheid is de veiligheidssituatie in Tsjetsjenië uitermate precair gebleven. Dit geldt voor de hele deelrepubliek, hoewel de mate waarin per regio verschilt. De Russische federale troepen hebben nog steeds geen volledige controle over de deelrepubliek. Tsjetsjeense rebellen voeren met regelmaat guerrilla-aanvallen uit op Russische militaire doelwitten. In toenemende mate plegen zij daarnaast aanslagen op van collaboratie met de Russen verdachte Tsjetsjenen en terroristische acties. De belangrijkste terroristische aanslagen, waarbij honderden burgers omkwamen of gewond raakten, waren de gijzeling van theaterpubliek in Moskou en de bomaanslag op een regeringsgebouw te Grozny.

Zowel van de kant van de Russische troepen als van de kant van de Tsjetsjeense rebellen, was in de verslagperiode wederom regelmatig sprake van ernstige mensenrechtenschendingen en gewelddadige acties, waarvan Tsjetsjeense burgers slachtoffer werden. Er zijn voldoende mogelijkheden om misstanden bekend te stellen en aan te kaarten (o.a. via speciale vertegenwoordiger mensenrechten Tsjetsjenië, ombudsman, internationale organisaties en NGO's). Hier wordt echter niet op adequate wijze follow-up aan gegeven door de autoriteiten: slechts in een klein aantal gevallen vindt gerechtelijke vervolging plaats van schenders van mensenrechten en veroordelingen zijn nog zeldzamer.

De humanitaire situatie in Tsjetsjenië is nog steeds slecht. Dankzij grootschalige voedselhulp is er geen acuut gebrek aan voedsel. Wel bestaan er grote problemen aangaande huisvesting, drinkwatervoorziening, sanitaire voorzieningen, gezondheidszorg, onderwijs en werkgelegenheid. In Tsjetsjenië zijn in juli 2002 de laatste twee tentenkampen die door ongeveer 6.000 ontheemden bewoond werden, door de autoriteiten gesloten. Als gevolg van de slechte veiligheidssituatie en het gebrek aan infrastructuur blijft het voor de (internationale) humanitaire organisaties lastig de bevolking in de noordelijke Kaukasus van hulp te voorzien.

De situatie in de naburige deelrepublieken Ingoesjetië, Dagestan en Noord-Ossetië kent weinig veranderingen: het grootste gedeelte van de Tsjetsjeense ontheemden, circa 103.000 personen, verblijft in Ingoesjetie. In Dagestan verblijven circa 8.000 ontheemden en in Noord-Ossetië ongeveer 4.000. In de verslagperiode zijn de ontheemden onder druk gezet om (vrijwillig) terug te keren naar Tsjetsjenië. Zo is

het kamp Aki-Yurt gesloten. De meeste ontheemden verblijven echter niet in kampen, maar bij familie (55%) of in spontane nederzettingen (27%). Een klein aantal ontheemden is daadwerkelijk teruggekeerd, een nog kleiner aantal is nieuw gearriveerd. Volgens humanitaire organisaties wordt grotendeels in de basisbehoeften van de ontheemden voorzien. Het risico voor de burgerbevolking buiten Tsjetsjenië slachtoffer te worden van gevechtshandelingen is erg klein.

Tsjetsjenen die sinds het uitbreken van het tweede conflict in 1999 zijn gevlucht, hebben in de praktijk in principe niet de mogelijkheid zich permanent te vestigen in andere delen van de Russische Federatie. Tsjetsjenen ondervinden regelmatig problemen als gevolg van discriminatie. Dit geldt voor alle delen van de Russische Federatie, met uitzondering van Ingoesjetië, hoewel niet overal in gelijke mate. Over het algemeen zijn de problemen groter in steden dan op het platteland, en zijn de problemen in de Kaukasusregio het kleinst (geen uiterlijke herkenbaarheid Tsjetsjenen) en in Moskou, Stavropol en Krasnodar het grootst.

Het belangrijkste probleem is dat de meeste Tsjetsjenen die sinds 1999 zijn gevlucht, geen permanente woonregistratie elders in de RF hebben kunnen verkrijgen, dit ondanks het formele recht op vestigingsvrijheid. Met name ongeregistreerde Tsjetsjenen kunnen problemen ondervinden bij het uitoefenen van hun economische en sociale rechten. De –uiterlijk goed herkenbare- Tsjetsjenen worden regelmatig aangehouden door de politie voor identiteitscontrole. Met name ongeregistreerde mannen kunnen vervolgens meegenomen worden naar het politiebureau voor nader verhoor. In die gevallen is vaak sprake van mishandeling en soms van gefalsificeerd bewijsmateriaal. Sinds het gijzelingsdrama in oktober 2002 is de situatie van etnisch Tsjetsjenen in alle opzichten verslechterd, met name in Moskou.

Ook voor Tsjetsjeense ontheemden geldt dat er voldoende mogelijkheden zijn om misstanden bekend te stellen en aan te kaarten. In de praktijk leidt dit echter slechts in een klein aantal gevallen tot adequate actie van de kant van de overheid of rechterlijke macht: Tsjetsjenen die via de rechter toekenning van hun rechten (bv. woonregistratie) willen afdwingen, verliezen meestal hun rechtszaken. Klachten of rechtszaken tegen overheidsfunctionarissen (bv. politie) wegens mensenrechtenschendingen eindigen slechts in een minderheid van de zaken in adequaat optreden tegen de functionaris in kwestie.

In principe moeten mannen vanaf hun achttiende gedurende twee jaar hun dienstplicht vervullen. In de praktijk vervult slechts zo'n dertien procent van een lichte daadwerkelijk zijn militaire dienstplicht, als gevolg van de zeer ruim toegepaste uitzonderingsgronden en de onofficiële mogelijkheid de dienst af te kopen of bij politie of brandweer te vervullen. Ook in Tsjetsjenië worden jongemannen opgeroepen voor het vervullen van de militaire dienstplicht. Deze

oproep heeft echter –gezien de zeer geringe omvang- vooral een symbolisch karakter.

De bevolking van Tsjetsjenië bestaat op het moment voor het overgrote deel uit personen van etnisch Tsjetsjeense origine. Aangenomen wordt dat de leefomstandigheden voor de in Tsjetsjenië woonachtige etnische minderheden niet significant anders zijn dan voor de etnisch Tsjetsjeense bevolking. Wel ondervinden de niet-etnisch Tsjetsjeense ontheemden aanzienlijk minder problemen bij verblijf buiten Tsjetsjenië dan etnisch Tsjetsjenen. Alleenstaande minderjarigen komen in Tsjetsjenië nauwelijks voor, gezien de sterke familiebanden.

Het beleid van België, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland komt er op neer dat iedere asielaanvraag van etnisch Tsjetsjenen op zijn individuele merites wordt beoordeeld en dat een binnenlands vestigingsalternatief niet in alle gevallen wordt tegengeworpen. In geen enkel land vindt gedwongen terugkeer naar Tsjetsjenië zelf plaats. Alle landen, met uitzondering van Duitsland, achten uitzetting naar de Russische Federatie in algemene zin, wel aanvaardbaar. Volgens UNHCR komt de overgrote meerderheid Tsjetsjeense vluchtelingen in aanmerking voor internationale bescherming, omdat van een werkelijk binnenlands vestigingsalternatief geen sprake is.

Literatuurlijst

Voor de informatie in dit ambtsbericht is kennis genomen van de volgende openbare bronnen:

Boeken

The Territories of the Russian Federation 2001 (Europa Publications, Londen, second edition, 2001)

Eastern Europe, Russia and Central Asia 2003 (Europa Publications, Londen en New York, third edition, 2002)

Searching for Peace in Europe and Eurasia, an overview of conflict prevention and peacebuilding activities, Van Tongeren, Van de Veen and Verhoeven (Londen, 2002)

Moscow Helsinki Group, Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia (Moskou, 2002)

Moscow Helsinki Group, Human Rights in Russian Regions, report 2001 on the events of 2000 (Moskou, 2001)

Rapporten

Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Georgië, kenmerk DPV/AM-757026 ('s-Gravenhage, 25 november 2002)

Amnesty International, Op weg naar de wet, mensenrechten in Rusland (Amsterdam en Antwerpen, 2002)

Amnesty International, Denial of Justice (Londen, 2002)

Amnesty International, 'Dokumenty!' (Londen, februari 2003)

Chechnya Justice Initiative, Annual Report 2002 (2002)

—
Council of Europe, Twenty-sixth interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum (SG/Inf (2003) 7, 4 maart 2003)

Council of Europe, Twenty-fifth interim report by the Secretary General on the presence of the Council of Europe's experts in the Office of the Special

Representative of the President of the Russian Federation for ensuring human rights and civil rights and freedoms in the Chechen Republic (SG/Inf (2003) 2, 24 januari 2003)

Council of Europe, Twenty-fourth interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum (SG/Inf (2002) 51, 9 december 2002)

Council of Europe, Twenty-third interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum (SG/Inf (2002) 47, 19 november 2002)

Council of Europe, Twenty-second interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum (SG/Inf (2002) 39, 22 oktober 2002)

Council of Europe, Twenty-first interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum (SG/Inf (2002) 33, 17 september 2002)

Council of Europe, Conflict in the Chechen Republic: Information report (doc. 9559 part I and part II, 22 september 2002)

Council of Europe, The conflict in the Chechen Republic: Work of the Parliamentary Assembly (Joint Working Group on Chechnya, 5 september 2002)

Council of Europe, Twentieth interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum I and II (SG/Inf (2002) 24, 11 juni, 19 juni en 16 juli 2002)

Council of Europe, Nineteenth interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic and addendum (SG/Inf(2002) 23, 17 mei en 27 mei 2002)

Council of Europe, Eighteenth interim report by the Secretary General: Human rights, civil rights and freedoms in the Chechen Republic (SG/Inf (2002) 17, 18 april 2002)

CPCD-Moscow, Military reform and transparency update, 19 maart 2003d

Danish Refugee Council, The Chechnya Survey Project: population surveys on Chechnya and internally displaced persons from Chechnya in the North Caucasus,

Russian Federation as an instrument for providing targeted humanitarian assistance (mei 2002)

Danish Refugee Council, Mission Reports (december 2002 – maart 2003)
(internet: via www.reliefweb.int)

Human Rights Watch briefing paper, On the situation of ethnic Chechens in Moscow (24 februari 2003) (internet: www.hrw.org)

Human Rights Watch, Into Harm's Way: forced return of displaced people to Chechnya (vol. 15, no.1, januari 2003)

Human Rights Watch, World Report 2003, Europe & Central Asia: Russian Federation (internet: www.hrw.org)

Human Rights Watch, Welcome to hell, arbitrary detention, torture and extortion in Chechnya (New York, oktober 2000)

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Russian Red Cross, The North Caucasus and the South of Russia: facts and figures (mei – december 2002 en januari – april 2003) (internet: www.icrc.org)

International Helsinki Federation for Human Rights, Adequate security conditions do not exist in Chechnya to allow the return of displaced citizens – a pattern of increasing disappearances 'bordering on genocide' 23 juli 2002 (internet: www.ihf-hr.org)

Memorial Human Rights Center, Migration Rights Network, S.A. Gannushkina, The internally displaced persons from Chechnya in the Russian Federation (Moskou, 2002)

People in need foundation (PINF), Humanitarian operations in Chechnya and Ingushetia (april 2002 – februari 2003) (internet: www.pinf.cz)

Report on Mission by the Special Representative of the Secretary-General for children and armed conflict Olara A. Otunnu to the Russian Federation, including the North Caucasus (17-24 juni 2002)

UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Russian Federation (Londen, oktober 2002)

United Nations Agency-Donor Meeting on the North Caucasus (Moskou, 18 maart 2003)

United Nations, Summary of developments internally displaced persons in Ingushetia, Russian Federation (Moskou, 10 december 2002)

United Nations Consolidated Inter-Agency Appeal 2003: Chechnya and neighbouring republics (Genève, november 2002)

UNHCR, UNHCR Paper on asylum seekers from the Russian Federation in the context of the situation in Chechnya (Genève, februari 2003)

UNHCR, UNHCR mid-year progress report 2002, Russian Federation

UNHCR, UNHCR Guidelines on asylumseekers from Chechnya (Russian Federation) (Genève, 21 augustus 2000)

U.S. Department of State, Country Reports on Human Rights Practices 2002, Russia (Washington, 31 maart 2003)

(Electronische) tijdschriften

Informationsverbund Asyl / ZDWF e.V. Asylmagazin, 2003

The Jamestown Foundation, Chechnya Weekly (Washington, jaargang 2002 (volume 3) en 2003 (volume 4)) (internet: www.jamestown.org)

Institute for War and Peace Reporting (IWPR) Caucasus Reporting Service (Londen, jaargang 2002 en 2003) (internet: www.iwpr.net)

Persbureaus

Voor dit ambtsbericht is gebruik gemaakt van informatie verstrekt door de volgende persbureaus:

- Interfax;
- Itar-Tass;
- Associated Press;
- Agence France-Presse;
- Algemeen Nederlands Persbureau;

Artikelen

De Volkskrant, Tsjetsjeen stemt over grondwet (24 maart 2003)

De Volkskrant, Tsjetsjenen blijven in federatie (25 maart 2003)

Haagsche Courant, Tsjetsjenen stemmen voor nieuwe grondwet (24 maart 2003)

Haagsche Courant, Dit referendum is pure propaganda (24 maart 2003)

Novyje Izvestija, The police that take care of me, to whom do they belong? (10 januari 2003)

NRC Handelsblad, Tsjetsjenen massaal achter pro-Russische grondwet (24 maart 2003)

The Moscow Times, Helicopter shot down in Ingushetia (27 september 2002)

The Moscow Times, General killed in Grozny ambush (18 november 2002)

The Moscow Times, Chechen war deaths (18 december 2002)

The Moscow Times, Suicide squad hits the streets (23 december 2002)

The Moscow Times, Death toll in Grozny blast at 72 (9 januari 2003)

The Moscow Times, What point in referendum? (16 januari 2003)

The Moscow Times, Legal loophole riles military (28 januari 2003)

The Moscow Times, Supreme court orders retrial for Budanov (3 maart 2003)

The Moscow Times, Withdrawal is a PR fudge (6 maart 2003)

Bijlage 1: lijst van gebruikte afkortingen

CPT	Comité ter Voorkoming van Marteling
DRC	Danish Refugee Council
EU	Europese Unie
FM	Forced Migrant
FPS	Russische federale grensdienst
FSB	Russische federale veiligheidsdienst
GOS	Gemenebest van Onafhankelijke Staten
MVD	Russische ministerie van Binnenlandse Zaken
NGO	Niet Gouvernementele Organisatie
OCHA	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
OVSE-AG	Assistance Group van de OVSE
PACE	Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa
RvE	Raad van Europa
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNHCR	Office of the United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNSECOORD	Office of the United Nations Security Coordinator
VN	Verenigde Naties

Bijlage 2: Topografische overzichtskaart van de Tsjetsjenië

Bijlage 3: Topografische kaart van de Russische Federatie

Specifieke Persberichten

Agence France-Presse (AFP) Harassment means Chechens 'have no place in Russia' (14 november 2002)

ANP, Dreiging steeds groter bij gijzeling in Moskou (25 oktober 2002, kenmerk 250913okt02)

ANP, Arrestatiebevel na gijzelingsdrama (5 november 2002, kenmerk 051345nov02)

ANP, OVSE nog niet terug naar Tsjetsjenië (12 maart 2003, kenmerk 121637mrt03)

Associated Press Chechens being targeted (29 januari 2003)

ChCNS, Russian soldiers rob the office of the Danish Refugee Council in Urus-Martan (berichtnummer 242, 5 januari 2003)

Interfax, Russia sees rise of Wahhabism (10 december 2002)

Interfax, Official concerned about violations of Chechens' rights in Moscow (20 januari 2003)

Interfax, Human rights advocate alarmed by police abuse of ethnic minorities (29 januari 2003)

Interfax, 50 servicemen sentenced for crimes against Chechen population (6 maart 2003)

Itar-Tass, Federal authorities ready for talks on rebel disarmament (Moskou, 26 september 2001)

Itar-Tass, Russians reckon about 1,000 diehard rebels left in Chechnya (13 januari 2003)

Médicins sans Frontières, MSF condemns relocation of displaced Chechens (9 juli 2002)

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: "On the situation in the Chechen Republic" (Moskou, 9 oktober 2002) (internet: www.mid.ru)

Radio Free Europe / Radio Liberty Tent camps in Chechnya dismantled (25 juli 2002) (via www.reliefweb.int)

Algemeen ambtsbericht noordelijke Kaukasus mei 2003

Rosbalt News Agency The Caucasus and 'Caucasus phobia' (18 december 2002)